

Redactie en samenstelling
Willem Stouthamer

District 1 Groningen-oost

Anneke Nieuwenhuijs, Kastanjelaan 91, 9674 BC Winschoten tel. 0597 414973

District 2 Groningen-west

Willem Stouthamer, Zoutstraat 17-3, 9712 TB Groningen tel. 050 3143841
mailto: stouthamer.wj@inter.nl.net

De kaartjes zijn gemaakt met FLOR (De Roode Electronics, Zoelen), de gegevens zijn afkomstig van het landelijk bureau FLORON en de plaatjes komen uit Heukels' Flora, tenzij anders vermeld.

INHOUD

- **Aan de slag in 2003**
- **Jaar -, excursie - en plantenwerkgroepen-verslagen 2002**
- **Bijzondere - en Rode lijst waarnemingen 2002**
- **Oproep district 1**
- **Grote waternavel**
- **Aandacht voor Vrouwenmantels gevraagd**
- **Gezocht Dennenwolfsklauw**
- **Panicum schinzii (Afrikaner gierst)**
- **Chara asper (Ruw kransblad)**
- **Bezoek gedreven florist**
- **Inventarisatie Zuidlaardermeergebied 2002**

AAN DE SLAG IN 2003

Excursieprogramma FLORON district D1 en D2

Zaterdag 7 juni D1

Uurhok 250X580 tussen Noordbroek en Schildwolde, veen- en zandgebied waar nog niet genoeg km's zijn onderzocht. Verzamelen station Hoogezand-Sappermeer om 9.36 uur (aankomst trein uit Groningen). Info Anneke Nieuwenhuijs

Zaterdag 21 juni D2

We blijven waar we samenkomen: in en rond Grijpskerk. In het oude veengebied gaan we op zoek naar Veenreukgras. Verzamelen NS station Grijpskerk 9.30 uur. Info Willem Stouthamer

Zaterdag 5 juli D2

Aan het einde van het spoorwegnetwerk is vast te stellen dat sommige 'nieuwkomers' op hun eindpunt zijn aangekomen. Verzamelen NS station Uithuizermeeden 9.30 uur. Info Willem Stouthamer

Zaterdag 19 juli D1

Uurhok 255X585 Meedhuizen. In dit uurhok zijn pas 3 km's gedaan. Verzamelen NS station Appingedam om 9.37 uur (aankomst trein uit Groningen). Info Anneke Nieuwenhuijs

Zaterdag 2. augustus D2

Ten oosten van Noordpolderzijk (Neerlands enige getijddehaven) liggen nog onontdekte km-hokken met daarin 't Wad en de zeedijk. Verzamelen NS station Usquert 9.30 uur. Info Willem Stouthamer

Meerdaagse inventarisatiekampen FLORON

Winschoten 15 t/m 17 augustus District 1

Winschoten noemt zichzelf 'Roos in de Regio'. Het is in ieder geval een geschikte uitvalsbasis om het omringende gebied te onderzoeken. Op het programma staan de Dollardkwelders, het dal van de nu weer meanderende Ruiten A en de nog enigszins witte uurhokken in de wijde omgeving van Winschoten. We verblijven in manege 'De Dollard', Oostereinde 26-28, 9675 TA Winschoten, De kosten voor 2 overnachtingen bedragen 20 Euro, daar komen nog de kosten voor eten en drinken bij. Nadere informatie en opgave bij

- **Anneke Nieuwenhuijs**, Kastanjelaan 91
9674 BC Winschoten, tel. 0597 414973

Andere inventarisatiekampen

In het voorjaarsnummer van Gorteria zal meer informatie staan, zie ook www.floron.nl
Wij geven nu alvast alle datums, opdat u deze weekenden al kunt reserveren!

13-15 juni	Zeeland III (Schouwen)
4- 6 juli	Wieden en Noordoostpolder
15-17 aug.	NO-Groningen en Dollardgebied
22-24 aug.	Veluwe / Gelderse vallei (Harskamp)
28-31 aug.	Zuid Limburg, Noorbeek

AAN TE VRAGEN bij de coördinatoren:

Streeplijsten (Wetenschappelijke of Nederlandse versie)

Rode lijst formulieren

Waarnemingskaartjes (zie ook www.floron.nl)

Losse waarnemingsformulieren

medewerkers hebben zich niet onbetuigd gelaten: de plantenwerkgroep van de KNNV Veendam leverde 4 T-lijsten in, de 'Vrijdag-Seniorengroep' van D2 drie T-lijsten, 3 hokken werden gedaan door iemand van het Landelijk Bureau, 4 T-lijsten werden ingevuld tijdens excursies, 23 lijsten werden ingevuld door individuele strepers en dan zijn er nog 2 km-hokken waarvan niet duidelijk is of, en zo ja, door wie ze onderzocht zijn.

Resultaat: **2002**
Streeplijsten 110 (+2?)
Rode lijst formulieren 41
Waarnemingskaartjes

Losse waarn. form. 17
met naar schatting ruim **17600** waarnemingen (van enkele lijsten weet ik het aantal soorten niet).

Er werden in D1 twee excursies gehouden, één naar het Rhederveld met 5 deelnemers en één naar de Dollardpolders met 4 deelnemers. Tenslotte wordt iedereen weer zeer bedankt voor zijn/haar tijd en inspanning en ik hoop natuurlijk dat iedereen ook in 2003 weer wil meedoen.

Anneke Nieuwenhuijs

District 2 Groningen-west

Totaal ontvangen: **2002**
Streeplijsten 80
GPS formulieren 1
Rode Lijstformulieren 47
Waarnemingskaartjes 35
Losse waarn. form. 23

Alles bij elkaar opgeteld, rekeninghoudend met RL dubbeltellingen, levert dit een totaal van **9570** (vorig jaar 7658 en het jaar daarvoor 9499) waarnemingen op.

De Plantenwerkgroep van de KNNV afd. Groningen neemt hiervan 18 lijsten met 2667 soorten voor zijn rekening en de 'Vrijdag-Seniorengroep' zorgen voor 9 lijsten met 1173 soorten.

Opgemerkt wordt dat in dit totaal niet de resultaten van Edwin Dijkhuis en Bert Oving voor de provincie Groningen zijn verwerkt.

In de provincie Groningen is dit jaar niemand er op uitgetrokken om populaties aandachtsoorten te (her)ontdekken van het Landelijk Meetnet Flora-Aandachtsoorten. Ten minste er zijn geen formulieren binnengekomen.

Dit jaar wil Floron speciaal uitkijken naar 30 uitverkoren soorten. Mijn inschatting is dat een enkele soort wellicht kan worden waargenomen in de Lauwersmeer en bij de Eemshaven. Is je nieuwsgierigheid geprikkeld? Neem dan contact op.

Het project 'stad Groningen' betreft 8X8 km-hokken tussen de coördinaten 230/238 en 578/586. Hiervan moest nog één hok 236X580 'Gideonbrug' worden gedaan. Met vier bezoeken zijn er 189 soorten gevonden. Langs de snelweg staan in een open stuk enige tientallen Rietorchissen en er moeten ook Grote keverorchissen voorkomen. In de wegberm groeit Kamgras. Verder is er aangetroffen op een te koop staand perceel Dwergviltkruid en Hazenpootje. Als er opnieuw gekeken wordt naar de Grote keverorchissen en deze worden geteld, dan verdient het aanbeveling deze te samen met de Rietorchissen in te tekenen. Speur dan ook wat verder in dit 'industriële' hok naar bijzonderheden. Er moet meer uit te halen zijn!

Precies op de kruising van uurhokken (220 - 595) tussen Vlakke Riet en Zuurdijk liggen in een akkerbouwgebied met restanten zeedijk nog 4 hokken te wachten. Tijdens een vroege verkenning is er hier en daar Speenkruid aangetroffen.

Zes personen pakken de handschoen op. Het buurtschap Ewer, 219X594 (105) en Vlakke riet, 219X595, (131) nemen Irene Robertus, Saakje Borger, Willem Stouthamer voor hun rekening. In het hok Ewer vinden we Mierik en in het andere hok staat in de berm op drie plekken aan de weg naar Leens **Kleine ratelaar**.

Jennie Hendriks, Willy Riemsma, Marjan van Oosten pluizen de hokken 220X594, 110 en Zuurdijk, 220X595, 143 uit. Als vermeldenswaardig wordt aangetroffen Tengere vetmuur en Schaduwigras. Edwin Dijkhuis bezoekt, de morgen voor hij naar het Floron-kamp in Vierhuizen gaat, de drie laatst genoemde hokken weer en brengt de stand op respectievelijk op 131, 110 en 143 soorten. Jennie Hendriks en Willem Stouthamer rijden nog eens naar het eerste hok op 11 november. Echter van Sint Martinus geen snoepgoed maar wel enkele ontbrekende soorten, zodat het totaal 105 wordt.

Zaterdag 1 juni District 1

Rhederveld 5 deelnemers, 2 km-hokken

Het Rhederveld was aangekondigd als 'bouwland met wijken'. Hier lag vroeger het Boertangerveen en de wijken zijn veensloten, gegraven voor de ontwatering van het veen, daarna gebruikt voor transport van de turf en later voor transport van aardappelen. Nu vind je alleen langs de wijken nog resten van de oorspronkelijke vegetatie.

Met z'n drieën deden we hok 276X563, inderdaad bouwland met twee wijken en een slordige grenssloot. We vonden 4 soorten varens: Brede - en Smalle stekelvaren, Mannetjes - en Wijfjesvaren, die we nu goed met elkaar konden vergelijken. Verder Struikhei, Dophei, Tormentil en Pijpestrootje. In het water stond Moeraswederik, helaas niet bloeiend. Bij elkaar 102 soorten. (Een bezoek een week later leverde nog eens 10 soorten op, waaronder Moerasbeemdgras.) De twee andere deelnemers onderzochten hok 276X560, dicht bij Bourtange. In dit hok ligt een stukje van de leidijk, dat al eens is onderzocht. De nadruk lag dus op de rest van het hok. Er werden 136 soorten gevonden, waarvan Kikkerbeet, Knoopkruid en **Akkerhoornbloem** het vermelden waard zijn.

Laatstgenoemde soort is niet algemeen in Oost-Groningen, maar komt bij Bourtange wel vaker voor.

Zondag 7 juli District 2

Bij het station in Roodeschool, gelegen in het akkerbouwgebied op het Hoge land van de provincie Groningen, komen 5 personen opdagen. We zijn beslist geen onbekenden voor elkaar dus gaan we gewoon aan de slag, ten einde zoveel mogelijk hokken te doen. Edwin Dijkhuis bezoekt Roodeschool 246X604, 167 soorten. Er groeit Gele morgenster, Kamgras, Gevleugeld hertshooi en bij de ijsbaan Rietorchis. In het grasveld van een pas aangelegd plantsoentje staat **Goudhaver**. Langs het spoor, altijd goed voor iets bijzonders, staan Gewoon langbaardgras en Ruige klaproos. Kolhol 247X601, 123 soorten, wordt gedaan Willem Stouthamer. In de berm van een oprijlaan naar een grote boerderij staat een enkele **Paarse morgenster** te bloeien. Midden in het gehucht puilt de gracht om een boerderij uit met Fijn hoornblad (zie Heukels'). Één enkele pol Zegge onderaan een slootkant van een

watervoerende sloot blijkt verrassend Gewone bermzegge te staan. Het buurtschap Hooilandseweg 247X604 worden 119 soorten gestreept door Anneke Nieuwenhuijs, Annie Vos en Jaap Tonkes. In een berm groeien Boerenwormkruid, Heelblaadjes, Ringel-, Smalle- en Vierzadige wikke. De laatste soort blijkt heel algemeen op de klei. Tussen de bebouwing staat Hondspeterselie. In alle drie de hokken vinden we in de bermen Kamgras.

Zaterdag 27 juli District 2

Bij Burum gelegen op de grens van Groningen en Friesland onder het Lauwersmeer liggen vele nog niet bezochte km-hokken reden genoeg om er met Floron op ontdekking te gaan.

5 personen melden zich bij het station van Grijpskerk. Het dorp Burum, 211X587, scoren Jennie Hendriks en Willy Riemsma 165 soorten. Op de kerktoeren staan Muurvarens. In een berm wordt een ruime groeiplaats Veldgerst aangetroffen en ook weer Kamgras. In een pas gegraven poeltje staan wat wonderlijke dingen, zoals Wilde gagele, Rode ogentroost, Kruidwilg en Aardbeiklaver; deze worden van een kode 9 voorzien. Zij hebben nog wat tijd over en strepen in een deel van hok 210X587 nog 70 soorten.

Anneke Nieuwenhuijs en Klaas Steenberg lopen in hok 210X588, 135 soorten, om de grote satalietschotels. Een blik op het terrein van de schotels wordt niet gegund. Misschien hadden hier vreemde ingestraalde planten kunnen worden aangetroffen? In de eindeloze weilanden van hok 210X589 vindt Willem Stouthamer met moeite 110 soorten. Daar waar de berm even iets breder is, groeit bescheiden Kamgras.

Zaterdag 17 augustus District 1

Dollardpolders 4 deelnemers, 2 km-hokken De Dollardpolders bestaan bijna geheel uit kleipolders met hier en daar een dijk. Het bleek moeilijk 100 soorten in een hok te vinden.

Twee deelnemers namen hok 266X587 voor hun rekening, ongeveer voor de helft in de Reiderwolderpolder en half in de Johannes Kerkhovenpolder. Er werden 105 soorten aangestreept, waaronder Grove varkenskers en Zannichellia. Op een strook, waar grond uit een sloot was terecht gekomen, stond 1 plant Zilte schijnspurrie en er stond veel **Rode ganzevoet**.

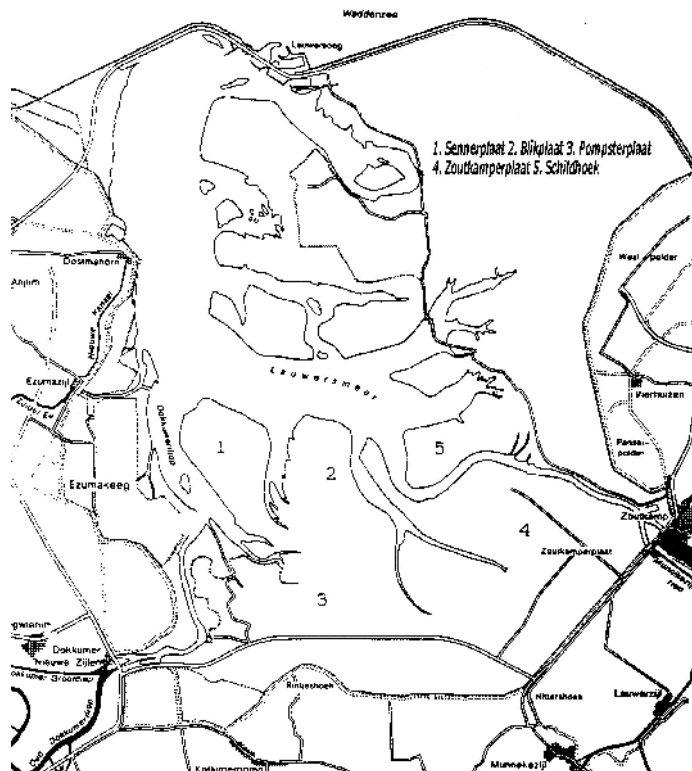
In het andere hok 268X585 bleken de bermen net gemaaid te zijn. Er stonden in het hok wat ingezaaide planten, waarvan de Korenbloem (met kode 9) werd meegeteld en ook Moeraszoutgras is het vermelden waard. Er werden 80 soorten gevonden. (Een bezoek een maand later leverde nog 12 soorten op, maar ook toen was de maaimachine al weer bezig.)

* * *

FLORON kamp Lauwersmeer 23-25 augustus 2002

Dichtbij Zoutkamp ligt Vierhuizen tegen de oude zeedijk aangeklemd. Het onderkomen 'Lauwerszee' blijkt weer een prima uitvalsbasis. De positieve instelling van de 32 deelnemers en de uitstekende kookkunst van Claud Biemans zijn de juiste ingrediënten om de eindeloze rietvelden te lijf te gaan! Staatsbosbeheer heeft ons een vergunning gegeven om in het zuidelijke deel van de Lauwersmeer, de

Kollumerwaard, te inventariseren. Van west naar oost heten de gebieden: Senner-, Blik-, Pompster- en Zoutkamperplaat. Deze moeilijk toegankelijke platen zijn al enige jaren aan het ontzilten. De Lauwerszee is op 25 mei 1969 afgesloten en heet daarna Lauwersmeer. Wat voor nieuwe planten zullen er verschijnen tussen al dat Riet?

Het resultaat van al onze inspanningen zijn de rode lijst soorten: Fraai duizendguldenkruid (*Centaureum pulchellum*), Rode ogentroost (*Odontites vernus*), Geelhartje (*Linum catharticum*) en Sierlijke vetmuur (*Sagina nodosa*). Een verrassende vondst is Galigaan (*Cladium mariscus*) op een plek op de Sennerplaat. Enkele Rietorchissen (*Dactylorhiza majalis* subsp. *praetermissia*) worden gevonden aan weerszijde van de Senner- en Blikplaat. Van de nieuwe rode lijst 2000 worden Stijve ogentroost (*Euphrasia stricta*) en Moerasbasterdwederik (*Epilobium palastre*) gevonden. Gemiddeld levert een km-hok zo'n dikke 100 soorten op.

Zowel aan de Friese als aan de Groningse kant worden ook nog enkele hokken geïnventariseerd met daarin een dorp of buurtschap. Op een dijk of in een berm is dan te verwachten en worden ook gestreept: Knopig doornzaad (*Torilis nodosa*), Kamgras (*Cynosurus cristatus*), Veldgerst (*Hordeum secalinum*) en wat zeldzamer het prachtige Goudhaver (*Trisetum flavescens*). Op de oude kerkjes en sluisen staan dikwijls Muurvarens (*Asplenium ruta-muraria*), welke niet aan de speurende blikken ontsnappen. Op een kademuur in Munnekezijl wordt een Steenbreekvaren (*Asplenium trichomanes*) ontdekt. De score voor deze hokken ligt rond de 150 soorten.

Als aan het einde iedereen samenkomt op het zon overgoten terras om de laatste vondsten te overleggen en de streeplijsten in te leveren, hebben de meesten weinig haast om weg te gaan.

Willem Stouthamer

BIJZONDERE WAARNEMINGEN
voor Groningen (een selectie)

District 01

- Bronkruid (*Montia fontana*)
260X566 Nieuwe Pekela
- Fijn hoornblad (*Ceratophyllum submersum*)
274X584 Reiderwolderpolder
- Gevleugeld helmkruid (*Serophularia umbrosa*)
254X580 Noordbroek
- Gladde ereprijs (*Veronica polita*)
275X579 Nieuwe Schans
- Liggend hertshooi (*Hypericum humifusum*)
260X566 Nieuwe Pekela
- Moerasbeemdgras (*Poa palustris*)
276X563 Rhederveld
265X573 Winschoten
- Muursla (*Mycelis muralis*)
265X573 Winschoten
- Oot (*Avena fatua*)
253X573 Muntendam
- Plat beemdgras (*Poa compressa*)
265X573 Winschoten
266X558 Loegmarkte, Onstwedde
- Steenkruidkers (*Lepidium ruderales*)
265X573 Winschoten
- Viltganzerik (*Potentilla argentea*)
253X573 Muntendam
- Wortelloos kroos (*Wolffia arrhiza*)
253X564 Bareveld
254X564 Bareveld

District 02 van Rottumeroog tot Allardsoog

- Alsemambrosia (*Ambrosia artimisiifolia*)
231X582 Groningen Vinkhuizen ruderaal
terrein opgave ED
- Bekl. nachtschade (*Solanum nigrum subsp. schultesii*)
231X582 en 232X582 Groningen Vinkhuizen
ruderaal terrein opgave ED
- Bezemkruiskruid (*Senecio inaequidens*)
231X584 Groningen Kadijk opgave SW
231X582 Groningen Vinkhuizen ruderaal
terrein opgave ED
234X580 Groningen Hereweg Ennam terrein
opgave PB
234X581 Groningen Eemskanaal NZ opgave PB
236X578 spoor Groningen/Haren opgave PB
232X580 spoor Groningen/Hoogkerk opg. PB
235X580 Groningen Oostendeweg
industrieterrein opgave PB
233X581 Groningen Ganzevoortsingel opg. PB
233X582 Groningen Noorderhaven opgave PB
233X594 Onderdendam opg. KNNV PWG Gron.
- Blaassilene (*Silene vulgaris*)
252X608 Eemshaven opgave VG
- Bleke basterdwederik (*Epilobium roseum*)
220X594 en 220X595 Zuurdijk opgave JH
222X591 Oldehove opgave SW
221X596 't Stort opgave ED
222X586 Noordhorn opgave KNNV PWG Gron.
233X583 Groningen Korrewegwijk opgave ED
234X595 en 235X595 Onderdendam opgave
KNNV PWG Groningen
235X587 Noordwolde opgave KNNV PWG Gron.
- Bonte wikke (*Vicia villosa*)
233X581 Groningen spoorberm opgave PB

- 231X582 Groningen Vinkhuizen ruderaal
terrein opgave ED
- Dof muurklokje (*Campanula poscharskyana*)
234X581 Groningen viaduct Hereweg opgave
ED / Ton Denters
- Draadgiest (*Panicum capillare*)
231X582 Groningen Vinkhuizen ruderaal
terrein opgave ED
- Gehoornde klaverzuring (*Oxalis corniculata*)
220X589 Niehove opgave Harry Waltje
- Glanzige ooievaarsbek (*Geranium lucidum*)
233X581 Groningen Oosterstraat opgave TL
- Geelrode naalbaar (*Setaria pumila*)
237X576 Haren spoor opgave PB
- Groene naalbaar (*Setaria virides*)
231X582 Groningen Vinkhuizen ruderaal
terrein opgave ED
- Grijskruid (*Berteroa incana*)
231X579 Groningen Rozenborglaan langs
voetpad opgave ED
- Harig vingergras (*Digitaria sanguinalis*)
232X580 Groningen vd Werfplein opgave WS
- Kleverige ogentroost (*Parentucellia viscosa*)
249X608 Eemshaven opgave VG
- Muurvaren (*Asplenium ruta-muraria*)
211X587 Burum kerktoren opgave JH
214X590 Munnekezijl sluismuur opgave JH
215X594 Zoutkamp brugmuur opgave WS
216X574 Nuis kerktorentje opgave WS
217X597 Ulrum kerktoren opgave WS
223X592 Saaksum opgave JH
225X592 Ezinge kerktoren opgave WS
233X581 Groningen Schuitemakerstraat
opgave TL
233X581 Groningen Akerk opgave ED
222X586 Noordhorn opgave KNNV PWG
Groningen
235X587 en 235X588 Noordwolde opgave
KNNV PWG Groningen
235X594 Onderdendam opgave KNNV PWG
Groningen
232X577 Groningen Veenweg brugmuur
opgave PB
234X581 Groningen Achter de Muur opgave PB
- Pluimgiest (*Panicum miliaceum*)
232X582 Groningen Paddepoel ruderaal terrein
opgave PB
234X582 Groningen Hereweg Ennam terrein
opgave PB
- Ruige klaproos (*Papaver argemone*)
236X579 Haren spoor opgave PB
246X604 Roodeschool opgave ED
- Tengere vetnuur (*Sagina apetala*)
232X582 Groningen Vinkhuizen ruderaal
terrein opgave ED
235X586 Zuidwolde opgave KNNV PWG
Groningen
235X587 en 235X588 Noordwolde opgave
KNNV PWG Groningen
235X594 Onderdendam opgave KNNV PWG
Groningen
- Valse salie (*Teucrium scorodonia*)
222X585 Zuidhorn opgave KNNV PWG
Groningen (JH)
- Wilde bertram (*Achillea ptarmica*)
234X592 Westerdijkshorn opgave KNNV PWG
Groningen
235X586 Zuidwolde opgave KNNV PWG Gron.
- Wilde sorgo (*Sorghum halepense*)

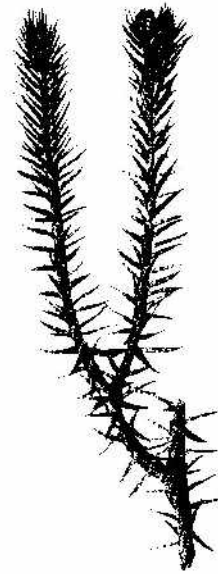
* * *

RODE LIJSTSOORTEN 2002
(ingeleverde formulieren)

District 1

- Kale vrouwenmantel (*Alchemilla glabra*)
250X573 Tripscompagnie, talud van veenwijk,
opgave BO
- Spitslobbige vrouwenmantel (*Alchemilla vulgaris*)
250X575 Adriaan Tripbos, rand sloottalud,
opgave BO
- Donzige klit (*Arctium tomentosum*)
250X571 Borgercompagnie, overhoekje, opgave
AV
260X566 Nieuwe Pekela, wegbermen, opgave
AN
265X587 Reiderwolderpolder, overhoekje,
opgave AN
274X583 Drieborg, braakrand langs akker,
opgave WR
275X579 Nieuw Beerta, berm, opgave AN
275X582 Stadspolder, berm, opgave AN
- Steenbreekvarentje (*Asplenium trichomanes*)
254X565 Wildervank, muur van bruggetje,
opgave AV
263X579 Midwolda, toren (helaas later na
renovatie weer verdwenen), opgave AN
- Kleine zonnedaauw (*Drosera intermedia*)
270X562 Vlagtwedde, sloottalud, opgave BO
- Ronde zonnedaauw (*Drosera rotundifolia*)
269X552 Sellingerbeetse, zandwinning, opg. BO
- Brede waterpest (*Elodea canadensis*)
275X576 Nieuweschans, heldere sloot, opg. BO
- Dwergviltkruid (*Filago minima*)
275X578 Nieuweschans, bij spoorlijn, opg. BO
- Bosaardbei (*Frangaria vesca*)
275X578 Nieuweschans, bij spoorlijn, opg. BO
- Bosdroogbloem (*Gnaphalium sylvaticum*)
264X551 Musselkanaal, pad in jong loofbos,
opgave BO

- Dennenwolfsklauw (*Huperzia selago*)
250X574 Adraan Tripbos, sloottalud, opg. BO
252X572 Heemtuin Muntendam, opgave BO
252X573 Heemtuin Muntendam, opgave BO
253X570 Veendam, golfterrein, opgave BO
253X572 Heemtuin Muntendam, opgave BO
253X573 Heemtuin Muntendam, opgave BO
260X559 Stadskanaal, sloottalud, opgave ML
268X575 Beertsterplas, zandige oever, opg. BO
269X560 Metbroekbos, oever plasje, opg. DB
- Drijvende waterweegbree (*Luronium natans*)
250X573 Tripscompagnie, ondiepe heldere sloot,
opgave BO
- Moeraswolfsklauw (*Lycopodiella inundata*)
249X580 Slochteren, de Baggerputten, opgave
BO
251X568 Veendam, Borgerswold, vochtige
zandgrond, opgave BO
252X567 Veendam, Langebosch, oever plas,
opgave BO

- 253X570 Veendam, golfterrein, rand vijver,
opgave BO
259X567 Nieuwe Pekela, Heeresveld,
zandwinning, opgave BO
262X557 Stadskanaal, vochtige zandgrond,
opgave BO
263X560 Onstwedde, Tichelberg, open
leemhoudende grond, opgave BO
263X591 Borgsweer, vochtige zandgrond,
opgave BO
263X592 Borgsweer, vochtige zandgrond,
opgave BO
269X552 Sellingerbeetse, zandwinning, opg. BO
272X553 Sellinger, bij Ruiten A, lemige
zandgrond, opgave BO
272X558 Wollinghuizen, Ruiten A, opgave WS
273X553 Sellinger, Ruiten A, opgave BO
- Zeeweegbree (*Plantago maritima*)
276X584 Nieuwe Statenzijl, basaltblokken,
opgave BO
- Kleine ratelaar (*Rhinanthus minor*)
240X598 gemeente Eemsmond, berm, opg. SW

**Van de volgende Rode Lijstsoorten heb ik de
formulieren nog niet gekregen:**

- Donzige klit (*Arctium tomentosum*)
Rapunzelklokje (*Campanula rapunculus*)
Ruig klokje (*Campanula trachelium*)
Noordse zegge (*Carex aquatilis*)
Gele kornoelje (*Cornus mas*)
Rietorchis (*Dactylorhiza majalis* subsp. *praetermissa*)
Steenanjer (*Dianthus deltooides*)
Kleine kaardebol (*Dipsacus pilosus*)
Brede waterpest (*Elodea canadensis*)
Dwergviltkruid (*Filago minima*)
Bosdroogbloem (*Gnaphalium sylvaticum*)
Boslathyrus (*Lathyrus sylvestris*)
Waterdriblad (*Menyanthes trifoliata*)
Plat fonteinkruid (*Potamogeton compressus*)
Gevlekt longkruid (*Pulmonaria officinalis*)
Kleine pimpernel (*Sanguisorba minor*)
Tripmadam (*Sedum reflexum*)

Paarse morgenster (*Tragopogon porrifolius*)
Zwarte toorts (*Verbascum nigrum*)
Hondsviooltje (*Viola canina*)

De volgende Rode lijstsoorten zijn ook nog gevonden, maar er zijn geen RL-formulieren van:

Kamgras (*Cynosurus cristatus*)
Kleine zonnedaauw (*Drosera intermedia*)
Stijve ogentroost (*Euphrasia stricta*)
Veldgerst (*Hordeum secalinum*)
Moeraswolfsklauw (*Lycopodiella inundatum*)
Pilvaren (*Pilularia globulifera*)
Stomp fonteinkruid (*Potamogeton obtusifolius*)
Krabbescheer (*Stratiotes aloides*)
Goudhaver (*Trisetum flavescens*)

District 2 van Burum tot Bierum

Blauw walstro (*Sherardia arvensis*) RL3, Eemshaven op de zeedijk 252X608 opgave VG (vorig jaar reeds gemeld door SB)

Dwergzegge (*Carex oederi subsp. oederi*) RL3, Eemshaven diverse hokken opgave VG

Fraai duizendguldenkruid (*Centaureum pulchellum*) RL3, Kollumerwaard 211X593 opgave TS, Groningen de Hunze 235X580 opgave PB, Eemshaven 249X608, 250X608, 252X607 en 252X608 opgave VG

Geelhartje (*Linum catharticum*) RL3, Zoutkamperplaat 210X595 opgave KG en 212X595 opgave RD, Kollumerwaard 211X593 en 213X593 opgave TS, wegberm Lauwersmeer 212X592 opgave ALN, Eemshaven 5 hokken opgave VG

Goudhaver (*Trisetum flavescens*) RL2000/GE, grasveld plantsoen Roodeschool 240X604 opgave ED

Kamgras (*Cynosurus cristatus*) RL2000/GE, binnendijk omg. Munnekezijl 210X592 opgave BO, provinciale dijk Kollumerwaard 213X593 opgave TS, kleidijk Munnekezijl 214X591 opgave JH, berm 't Stort opgave ED, wegberm de Keegen Burum 210X589 opgave WS, nabij Onderdendam 233X594 opgave ED, afrit N46 Noordwolde 235X587 opgave ED en berm Roodeschool 240X604 opgave ED, op-/afritten A7 bij Oude Roodehaan/Groningen 237X580 opgave ED

Kleine ratelaar (*Rhinanthus minor*) RL3, wegberm Vlakke Riet 219X595 opgave IR

Knopbies (*Schoenus nigricans*) RL3, Eemshaven 252X607 opgave VG

Knopig doornzaad (*Torilis nodosa*) RL3, omg. Munnekezijl 210X592 opgave BO, Eemshaven 250X608 opgave VG

Moeraswespenorchis (*Epipactis palustris*) RL3, Eemshaven diverse hokken opgave VG

Paarse morgenster (*Tragopogon porrifolius*) RL3, nabij Onderdendam 233X594 opgave ED

Parnassia (*Parnassia palustris*) RL3, Eemshaven 252X607 opgave VG

Rietorchis (*Dactylorhiza majalis subsp. praetermissa*) RL3, nabij Onderdendam 233X594 opgave SB, berm Haren 235X576 opgave BB en op-/afritten A7 bij Oude Roodehaan/Groningen 237X580 opgave ED, Eemshaven 5 hokken opgave VG.

Rode ogentroost (*Odontites vernus*) RL3, ruig grasland 211X593 opgave AN en wegberm 212X593 opgave JH, beide opgaven in de Kollumerwaard, Eemshaven 252X607 opgave VG

Sierlijke vetmuur of Krielparnassia (*Sagina nodosa*) RL3, bospaden Kollumerwaard 211X593 opgave TS en Zoutkamperplaat 211X595 opgave KG, Eemshaven diverse hokken opgave VG

Steenbreekvaren (*Asplenium trichomanes*) RL3, Munnekezijl, kademuur sluis 214X590 opgave JS en Roodeschool246X604 opgave ED

Stijve ogentroost (*Euphrasia stricta*) RL200/GE, langs fietspad Pomsterplaat 211X593 opgave WvdS, Groningen berm Bornholmstraat 235X580 opgave PB en pad Kollumerwaard 213X593 opgave TS, Eemshaven 251X607 en 252X606 opgave VG

Strobloem (*Helichrysum arenarium*) RL0, Eemshaven 252X608 opgave VG

Veldgerst (*Hordeum secalinum*) RL2000/GE, op twee plaatsen binnendijk Munnekezijl 210X592 opgave BO, provinciale dijk Nittershoek 213X592 opgave ED en kleidijk Munnekezijl 214X591 opgave JH

Veldhondstong (*Cynoglossum officinale*) RL3, Groningen voormalig Ennam terrein Hereweg 234X580 opgave PB

Vleeskleurige orchis (*Dactylorhiza incarnata*) RL3, Eemshaven diverse hokken opgave VG

Zwartsteel (*Asplenium adiantum-nigrum*) RL1, Sluismuur Noordpolderzijl 234X605 opgave PB

Lijst van PERSONEN

(die waarnemingen hebben verricht)

Voor de naam staat het Floron waarnemingsnummer (indien bekend bij de redactie) en achter een naam staat een afkorting als deze naam op ingeleverde lijsten, formulieren en kaartjes voorkomt.

District 1

Chris van Houdt (CH)
Marc Leeuwerke (ML)
1251 Anneke Nieuwenhuijs (AN)
2438 Bert Oving (BO)
1291 Bauke Roelevink (BR) **LMF-A**
Gerben Snoek (GS)
Rob van der Valk
Bart Vreeken

Plantenwerkgroep KNNV Veendam:

- Johanna Berghuis (JB)
 2981 Willy Riemsma (WR)
 Klaas Steenbergen (KS)
 Jaap Tonkes (JT)
 2612 Annie Vos (AV)

District 2

- Dirk Blok (DB)
 Saakje Borger
 1509 Kees Groen (KG)
 Akke Kooi (AK)
 1113 Piet Glas (PG)
 G.B. Meeuwissen (GM)
 2139 Wout van der Slikke (WvdS)
 Thea Spruyt (TS)
 1891 Aiso Lycklama à Nijeholt (ALN)
 1290 Irene Robertus (IR)
 2606 Johan Schurer (JS)

Plantenwerkgroep KNNV Groningen:

- Bonny van der Werf (BW)
 Bert Blok (BB)
 Peter Bulk (PB)
 vorig jaar niet in deze lijst vermeldt
 wel vondsten van hem genoteerd!
 2040 Vincent Gooskens (VG)
 2044 Henk Koopman (HK)
 2791 Edwin Dijkhuis (ED)
 1619 Roel Douwes (RD)
 1405 Stoffer Westerbrink (SW)
 1690 Jennie Hendriks (JH)
 1352 Willem Stouthamer (WS)
 Marjan van Oosten (MO)
 Siny Becker (SB)
 Ton van Laar (TL)

Verslagen 2002 plantenwerkgroepen

KNNV Veendam

Eind februari hebben we met de vaste kern van onze plantenwerkgroep plantendia's en -foto's uit binnen- en buitenland die we het seizoen ervoor hadden geschoten bewonderd.

Van begin april tot eind september heeft de plantenwerkgroep wilde planten geïnventariseerd. In Muntendam hebben we twee km-hokken (253X573 en 253X574) en in Borgercompagnie eveneens twee km-hokken (250X571 en 250X572) geïnventariseerd. De ene week werkten we op de woensdagochtend, de andere op de woensdagavond. Soms werden de planten (of een stukje) meegenomen om het thuis nauwkeuriger te onderzoeken. In Borgercompagnie hadden we zowaar op een overhoekje tussen berm en akkerland één Rode Lijstsoort: Donzige klit (*Arctium tomentosum*).

In Wildervank groeit Steenbreekvaren (*Asplenium trichomanes*), nu al met 27 exemplaren (waarvan 10 nog erg klein). Volgens ons was hij (of is het zij?) nog niet op de Rode Lijst geplaatst. Dat is nu gebeurd. De steenbreekvaren groeit op het noordoostelijke muurtje van de toegangsbrug van het kerkhof aan de Dalweg. In mei hebben we op de inventariseerwoensdag een orchideeëncursie aan de Drentse Aa voor onze afdeling 'voorgelopen'.

Met Floron-Groningen hebben we 5 zaterdagen km-hokken geïnventariseerd : in en om Zuurdijk;

in Rhederveld; in Roodeschool en omgeving; in en om Burum; in de Dollardpolders.

Met de werkgroep Florakartering Drenthe zijn we 2 (van de 4) zaterdagen mee geweest: de Reest benedenstrooms; aan het Stieltjeskanaal in de omgeving van Coevorden/Dalen.

In juni zijn we met de plantenwerkgroep Groningen op stap geweest naar de leemputten in Staverden.

Onze plantenwerkgroep bestaat uit 5 personen; door omstandigheden zijn we het hele jaar steeds met 2 of 3 personen op stap geweest. Twee leden hebben individueel nog 4 resp. 2 km-hokken geïnventariseerd. Totaal 10 km-hokken.

25-11-2002 Annie Vos, PWG-coördinator

KNNV Groningen

Vanaf donderdagavond 4 april tot en met 8 augustus 2002 is de PWG er elke week op uitgetrokken. We hebben voor Floron 18 kilometerhokken geïnventariseerd. In Noordhorn, Zuidhorn, de stad Groningen elk één km-hok en de rest van de km-hokken hebben we op de klei rond Bedum gedaan. In totaal waren het 2665 waarnemingen. In het jaar 2000 17 km-hokken met 3083 waarnemingen en in het jaar 2001 16 km-hokken met 3282 waarnemingen (beide jaren voornamelijk in de stad Groningen). Enkele bijzondere waarnemingen zijn in Noord- en Zuidhorn Valse salie, Brede wespenorchis en Akkerandoorn en op de klei zijn dat Bezemkruid, Paarse- en Gele morgenster, Bleke basterdwederik, Tengere vetmuur, Kleine varkenskers en Grote bevernel.

Het km-hok 236X580 'Gideonbrug' in de stad Groningen betreft het laatste hok van het project 'stad Groningen' uit een gebied van 8 X 8 km-hokken tussen de coördinaten 230/238 en 578/586. Met vier bezoeken zijn in 'Gideonbrug' 189 soorten gevonden. Langs de snelweg staan in een open stuk enige tientallen Rietorchissen en er moeten ook Grote keverorchissen voorkomen. In de wegberm groeit Kamgras. Verder is er op een te koop staand perceel Dwergviltkruid, Bleekgele droogbloem en Hazenpootje aangetroffen.

Als er opnieuw gekeken wordt naar de Grote keverorchissen (deze zullen moeten worden geteld), dan verdient het aanbeveling deze te samen met de Rietorchissen in te tekenen. Zoek dan ook wat verder in dit 'industriële' km-hok naar bijzonderheden. Er moet meer uit te halen zijn!

Westerbroek

Vier avonden zijn we in het natuurgebied Westerbroek geweest om te inventariseren en bijzondere planten in te tekenen per deelgebied tbv. Natuurmonumenten. In het natte deel zijn o.a. Grote boterbloem, Pilvaren, Moeraswolfsklauw en Schildereprijs gevonden. Leemputten

Bert Blok heeft voor ons een excursie georganiseerd naar de Staverdense leemputten (niet vrij toegankelijk) op 15 juni olv. Ruud Krol. De leemputten worden genoemd door Victor Westhoff in Wilde Planten deel 3, onder het hoofdstuk 'drassige heiden'.

De plantenlijst staat in de website van Bert Blok <http://www.home.zonnet.nl/bert-blok> zie: leemputten Het had veel geregend. Wij hebben een mooie, zonnige dag getroffen. Slechts enkele planten wil ik noemen: Sterzegge, Carex X fulva (een kruising tussen C. hostiana X C. oederi), Gevlekte orchis (een witte), Kleinste egelskop, Stijf havikskruid, Stijve moerasweegbree, Moerasmuur, Moerasandijvie en

Driedistel. Verder zagen we nog Kleine watersalamanders, Bruine kikker, Hazelworm, Boompieper, de rups van een Dagpauwoog en vier Raven.

Wat gaan we doen

Volgens de planning voor 2003 starten we op donderdagavond 10 april om 18.30 uur bij het voormalig busstation, thans cafetaria 'de Wachtkamer' aan de Bedumerweg. We inventariseren voor Floron in het kader van het witte gebiedenplan (atlas project) bij Hoogkerk/Aduard en bij Bedum. Extra gaan we speuren naar muurplanten op oude bruggen en sluizen en er zijn enkele excursies.

Willem Stouthamer

* * *

Oproep district 1

Ik heb een overzicht gemaakt van de uurhokken in D1, waarin nog niet 6 km-hokken zijn geïnventariseerd, Het zijn de volgende uurhokken (tussen haakjes staat het aantal km-hokken, dat nog gedaan moet worden om er 6 per uurhok te krijgen):

245X585 (1)	265X580 (4)
250X575 (2)	265X585 (3)
250x580 (3)	270X545 (2)
250X585 (1)	275X560 (1)
255X585 (3)	275X565 (2)
255X590 (1)	275X580 (1)

Dat zijn 12 uurhokken met in totaal nog 24 km-hokken. 24 KM-hokken moeten we toch met elkaar in één seizoen kunnen doen! Ik zou dus graag willen, dat iedereen, die in 2003 in D1 gaat inventariseren zijn km's in deze uurhokken kiest. Overleg wel even met mij, want er zijn al een paar hokken gereserveerd. Als iedereen meewerkt lukt het vast.

* * *

Grote waternavel

(Hydrocotyle ranunculoides)

ook in Groningen een beginnend probleem
Bert Oving

Inleiding

In het algemeen kan gesteld worden dat nieuwkomers onder de planten bij veel floristen de nodige aandacht krijgen. Een aantal vragen dringt zich daarbij vanzelfsprekend meteen op. Is de soort goed te herkennen? Wanneer zal de soort voor het eerst in onze omgeving opduiken? En zal hij zich dan ook handhaven en verder verspreiden? Zo ook in het geval van de Grote waternavel. Deze goed herkenbare, van oorsprong Zuid-Amerikaanse soort is in Nederland voor het eerst aangetroffen in 1994 in de Utrechtse wijk

Rijnsweerd.¹ De daarop volgende jaren is deze oeverplant flink toegenomen en inmiddels komt hij in vrijwel het gehele land voor. Het zwaartepunt van de verspreiding ligt echter in de provincies Utrecht, Zuid-Holland, Noord-Brabant en Overijssel. Dit jaar lijkt de soort voor het eerst toch ook vaste voet in de provincie Groningen te krijgen.

Voorkomen in Groningen

In 1999 wordt de soort voor het eerst in Groningen gemeld.² In een slootje in de Groningse wijk Lewenborg wordt Grote waternavel massaal aangetroffen door J. A. Hendriks. Hier komt de soort nog steeds voor, maar het betreffende watertje is inmiddels voor het grootste gedeelte gedempt. In 2000 zijn planten aangetroffen in de Pekel Aa bij Winschoten, in een brede sloot en een recreatieplas in Wildervank, in een kanaal in Stadskanaal en in een slootje bij Oosterwijtwerd. In 2001 zijn nieuwe meldingen beperkt gebleven tot 2 vijvers in Veendam. Pas in 2002 wordt duidelijk dat ook in Groningen de aanwezigheid van Grote waternavel tot enige overlast begint te leiden. In september blijkt de Poortmanswijk tussen Nieuwe Pekela en Alteveer over de gehele lengte begroeid te zijn in de vorm van halfronde eilanden. In het jaar daarvoor heb ik dit kanaal nog bezocht, maar deze plant niet aangetroffen. Kennelijk is de kolonisatie in slechts één groeiseizoen verlopen. Ook in Veendam en Wildervank blijkt de soort zich inmiddels massaal verspreid te hebben over verschillende watertjes, waarbij de vijverrijke wijk Sorghvliet vreemd genoeg nog steeds buiten schot is gebleven. Illustratief is de explosieve uitbreiding in een langgerekt vijvertje aan de zuidzijde van de begraafplaats Buitenwoel in Veendam. In 2001 zijn hier twee flinke plakken aangetroffen met een gezamenlijke oppervlakte van 8 m². In 2002 blijkt de soort zich inmiddels over een afstand van meer dan 800 meter verspreid te hebben, een oppervlakte van minstens 150 m² in beslag nemend. En dat terwijl deze vijver in hetzelfde groeiseizoen tweemaal volledig geschoond is!³

Het lijkt er dus op dat deze woekeraar zich vooral in 2002 flink heeft weten uit te breiden in het Groningse oppervlaktewater. De warme zomer zal hier ongetwijfeld debet aan zijn. De meteorologische zomer, over de maanden juni, juli en augustus, hoort met gemiddeld 17,6 graden tegen 16,6 graden normaal tot de warme zomers. Vooral juni en augustus waren warm, terwijl juli wat temperatuur betreft vrijwel normaal was. Opmerkelijk is dat de hoogste gemiddelde temperaturen in augustus zijn berekend voor het noordoosten van ons land, terwijl meestal het zuidoosten met die eer gaat strijken. In het noorden van Groningen komt het maandgemiddelde zelfs uit op bijna 20 graden, terwijl die waarde hier normaal iets onder de 17,0 graden ligt.⁴

Problemen door Grote waternavel.

Op de internetsite van STOWA worden de volgende problemen genoemd die het voorkomen van Grote waternavel met zich meebrengt: afwateringsproblemen, hinder voor de scheepvaart, schade aan waterkunstwerken, problemen voor recreanten als hengelaars en kanovaarders, zuurstofloosheid door afsluiting van het wateroppervlak en verdringing van de inheemse flora.

In Groningen lijken deze problemen vooralsnog geen grote rol van betekenis te spelen. De Poortmanswijk vervult een belangrijke rol bij de afvoer van water.

Door machinale verwijdering van de plantenmassa in het najaar wordt de waterafvoer in het winterhalfjaar niet belemmerd.

In Veendam wil men de vijvers graag open houden. In de betreffende vijvers zal ongebreidelde groei waarschijnlijk tot ergernis van hengelaars leiden omdat zij hun favoriete stekje zien ondergroeien. Verder kan verdringing van overige waterplanten en het optreden van zuurstofloosheid, met name in enkele kleine vijvers, een rol gaan spelen. Door actieve bestrijding van de gemeente zijn echter tot dusverre dergelijke problemen uitgebleven. Wel is geconstateerd dat tijdens de schoningsactiviteiten 'en passant' ook de Krabbenscheervegetatie is meegenomen. Veendam is een van de plaatsen waar de grootste Krabbenscheervegetaties van de provincie Groningen voorkomen.⁵ Het zou bijzonder ongewenst zijn dat ten gevolge van deze schoningsactiviteiten de Krabbenscheer op sommige plaatsen het loodje legt.

Bestrijding van Grote waternavel

Zoals zo vaak bij de bestrijding van 'ongewenste organismen' is ook bij de bestrijding van de Grote waternavel de beste remedie samen te vatten in de zinsnede: 'voorkomen is beter dan genezen'. Sinds 9 januari 2001 is er een wettelijke regeling van kracht. Ingevolge de Flora en Faunawet (Besluit aanwijzing dier- en plantensoorten Flora- en Faunawet) is de Grote waternavel aangewezen als plantensoort waarvoor een plant- en uitzaaiverbod geldt, alsook een bezit-, handels- en vervoersverbod.⁶

Dit is op zich een goede zaak, maar deze regeling komt eigenlijk iets te laat. Het kwaad is zogezegd al geschied. In die zin is het dan ook misschien beter te spreken van beheersing in plaats van bestrijding. Maar goed, de plant is (nog) niet overal aangetroffen en met het inwerking treden van deze regeling is in ieder geval een belangrijke 'besmettingsbron' geëlimineerd. Bovendien wordt voorkomen dat in de toekomst planten met andere genetische eigenschappen (betere winterhardheid) worden geïntroduceerd.

Aanvullend op deze regeling zou een goede voorlichting via de media of provincies, gemeenten en waterschappen, maar ook particuliere organisaties als hengelsportverenigingen moeten plaatsvinden zodat nieuwe vondsten tijdig ontdekt en doorgegeven worden. De provincie Groningen en het waterschap Hunze & Aa's zijn bekend met de materie. Op de website van de Organisatie ter Verbetering van de Binnenvisserij (OVV) heb ik echter niets kunnen vinden over Grote waternavel. Ook gemeenten blijken niet goed op de hoogte te zijn. Afgelopen najaar heb ik vijf gemeenten benaderd om ze te attenderen op het voorkomen van Grote waternavel. Alleen gemeente Veendam bleek in alle opzichten goed op de hoogte te zijn. De overige gemeenten hadden nog nooit van Grote waternavel gehoord, laat staan dat ze op de hoogte waren van het voorkomen van deze plant binnen hun gemeente.

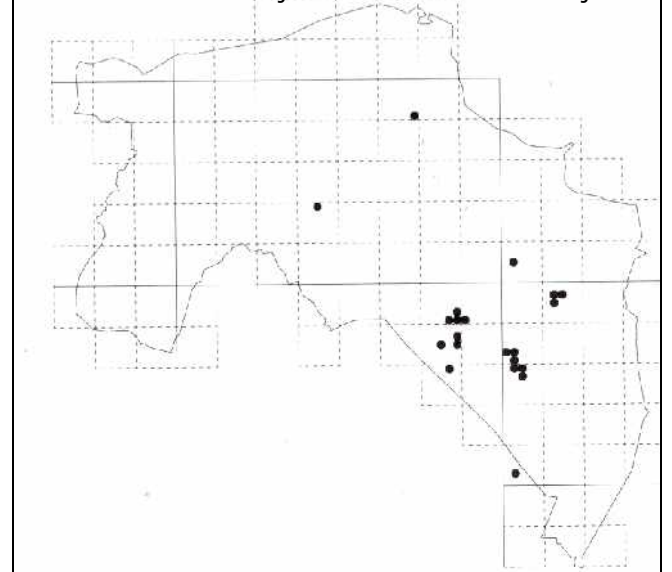
Is de plant eenmaal aanwezig dan blijkt bestrijding van de Grote waternavel in de praktijk nog niet mee te vallen. Bovendien is het maar zeer de vraag of een strenge winter hier wel de helpende hand kan bieden. Afwachten welke plaats deze plant op den duur in ons aquatisch ecosysteem zal innemen is waarschijnlijk wel interessant maar niet echt een optie.

Actieve bestrijding lijkt de enigste mogelijkheid, waarbij recente ervaringen er op wijzen dat de slimste aanpak er een is van stug volhouden.¹ Een handmatige

verwijdering verdient de voorkeur omdat bij deze methode minder fragmenten vrijkomen. Bij grotere oppervlakten is echter alleen nog maar machinaal verwijderen mogelijk. In beide gevallen is het belangrijk verloren stukjes zo goed mogelijk handmatig te verwijderen. Vervolgens moeten deze plaatsen de rest van seizoen regelmatig worden gecontroleerd om alle nieuwe uitlopers te verwijderen. Gebeurt dit laatste niet dan zal de plant, alle moeite ten spijt, zich juist verder verspreiden en toenemen. Het lijkt erop dat bij bestrijding zonder nazorg de opmars van deze plant moeilijk te stuiten is. Zowel in Veendam als bij de Poortmanswijk is mij gebleken dat de bestrijding met de beste intenties worden uitgevoerd. De controle na de uitvoering van deze werkzaamheden laat echter te wensen over. In november bleken er op beide locaties nog veel fragmenten rond te drijven. Dat geeft in ieder geval de verwachting dat we, zeker bij het uitblijven van strenge vorst, ook het komende jaar nog volop kunnen 'genieten' van de aanwezigheid van deze woekeraar.

Literatuur:

1. Website STOWA.
2. Nieuwsbrief Floron district Groningen nr. 7, 2000
3. Mond. mededeling W. de vries, gemeente Veendam
4. Website KNMI
5. B. Oving. 2001. Het voorkomen van Krabbenscheer (*Stratiotes aloides*) in de provincie Groningen Nieuwsbrief Floron distr. Groningen nr. 9, febr. 2002
6. Staatsblad Koninkrijk der Nederlanden. 523 jr. 2000

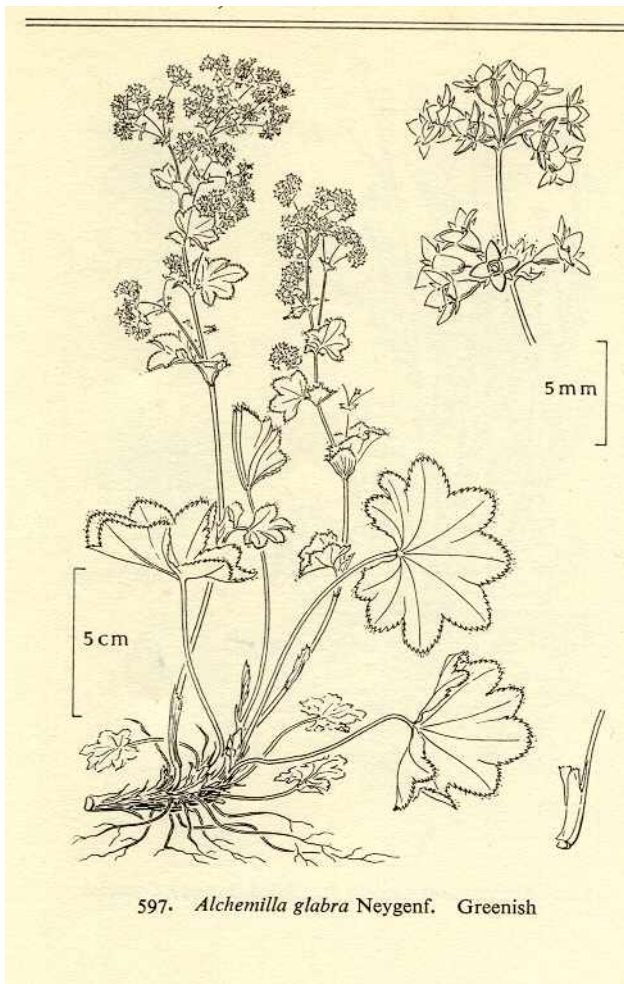

Grote waternavel in Groningen.

AANDACHT VOOR DE VROUWMANTELS GEVRAAGD!!!

Bert Oving

Vrouwenmantels staan bekend als een moeilijk te determineren geslacht. De Fraaie vrouwenmantel is op basis van o.a. de afwijkende bloemkenmerken goed onderscheidbaar. De determinatie van Kale vrouwenmantel is in de meeste gevallen (voorzichtigheid blijft geboden!) ook geen probleem. De plant is dus inderdaad vrijwel geheel kaal. Geheel anders is het geval bij de zogenaamde behaarde vrouwenmantels. Het kan bepaald lastig zijn om deze soorten uit elkaar te houden. Aan de hand van enkele recente vondsten van behaarde vrouwenmantels zal dit worden geïllustreerd.

Determinatieperikelen.

In het voorjaar van 2002 werden in het gebied van de Hunze op vijf locaties behaarde vrouwenmantels gevonden. Later in het jaar werd van deze locaties materiaal verzameld, evenals van een locatie in de omgeving van Hoogezand. Het materiaal van deze zes locaties werd als volgt gedetermineerd. In twee gevallen kwam ik uit bij Slanke vrouwenmantel (*Alchemilla micans*), in één geval bestond twijfel tussen Slanke- en Bergvrouwenmantel (*A. monticola*) en in één geval kon ik niet beslissen tussen Spitslobbige- en Geplooide vrouwenmantel (*A. vulgaris* L. / *A. subcrenata*). Van twee overige vondsten in de omgeving van Gieterveen meende ik met zekerheid te kunnen zeggen dat het ging om Geelgroene vrouwenmantel (*A. xanthochlora*). Deze planten zijn op de bladrand na volkomen kaal zodat je bij het volgen van de sleutel in de Heukels' Flora van Nederland¹ als vanzelf uitkomt bij deze soort. Van alle vondsten werd materiaal naar het Nationaal Herbarium Nederland (NHN) gestuurd. Slanke vrouwenmantel bleek correct gedetermineerd te zijn en bij de twee twijfelgevallen ging het om respectievelijk Slanke vrouwenmantel en Geplooide vrouwenmantel. Deze uitkomst kwam zagezegd ongeveer overeen met de verwachting. Het bericht van de twee planten uit de omgeving van Gieterveen was daarentegen een grote verrassing! Deze bleken te behoren tot respectievelijk Slanke vrouwenmantel en Spitslobbige vrouwenmantel. Verrassend omdat zoals gezegd de wortelbladen kaal waren. De bovenzijde van de wortelbladen bij Slanke vrouwenmantel is daarentegen in de regel juist dicht behaard en bij Spitslobbige vrouwenmantel meestal

sparzaam behaard, maar vaak sterker in de plooiën. Sommige flora's²⁻³ wijzen echter wel op de overeenkomst tussen Geelgroene-en Spitslobbige vrouwenmantel en de verwisseling die daarin kan worden gemaakt. Bovendien kunnen de bladen van Spitslobbige vrouwenmantel met name in het voorjaar (nagenoeg) kaal zijn. Over Slanke vrouwenmantel heb ik niets kunnen vinden voor wat betreft het voorkomen van kale bladen. Dat er nu planten gevonden zijn met nagenoeg kale bladen is in ieder geval iets om rekening mee te houden.

Voor een goede determinatie van vrouwenmantels is het noodzakelijk om alle kenmerken van de plant in ogenschouw te nemen. In bovenstaand voorbeeld zijn deze overige kenmerken bewust buiten beschouwing gelaten. De bedoeling is slechts aan te geven dat deze soorten lastig op naam zijn te brengen en dat er een gereede kans bestaat op een foutieve determinatie. Toch is het zeker de moeite waard is om niet te snel langs vrouwenmantels te lopen en deze te strepen als *Alchemilla spec.*

In plaats daarvan is het misschien beter te overwegen om materiaal te verzamelen en op te sturen naar het NHN. Uiteindelijk zal dit het meest bevredigende resultaat geven.

Benodigd materiaal kan in de meeste gevallen goed van een plant (pol) worden afgenomen. Het is daarbij wel zaak om van alle bovengrondse delen van de plant wat materiaal te verzamelen. Dus een volledige stengel met bloeiwijze en bladen. Tevens moeten wortelbladen verzameld worden. Let er wel op dat de steunblaadjes van de wortelbladen mee worden verzameld. Deze zitten onderaan de steel en zijn bij de verschillende soorten bleek dan wel roze tot wijnrood aangelopen.

Tenslotte

De vondst van Spitslobbige vrouwenmantel is interessant omdat deze soort in 2001 tevens op twee plaatsen in Groningen is gevonden.⁵ Het aantreffen van Slanke vrouwenmantel is minder verrassend. Het voorkomen in Drenthe en in Groningen is bekend, zij het zeer zeldzaam. De vondst van Geplooide vrouwenmantel is daarentegen wel enigszins verrassend te noemen. Weliswaar is deze vrouwenmantel enkele jaren geleden nog in Drenthe aangetroffen,⁴ maar dit is tevens de enige recente vondst in Nederland. Voor zover bekend is het voorkomen van deze soort dus waarschijnlijk een Drentse aangelegenheid. Hopelijk vormt dit artikel een stimulans om eens wat meer aandacht te schenken aan deze soorten. Wie weet wat voor leuke vondsten dit in de toekomst nog oplevert!

Literatuur:

1. R. van der Meijden, 1996. Heukels' Flora van Nederland. ed. 22. Groningen.
2. J.E. de Langhe, et.al., 1983. Flora van België, het Groothertogdom Luxemburg, Noord-Frankrijk en de aangrenzende gebieden. Meise.
3. S. Fröhner in Gustav Hegi, 1990.: Illustrierte Flora van Mitteleuropa. Band IV, teil 2B.
4. Werkgroep florakaractering Drenthe. 1999. Atlas van de Drentse Flora, Schuijt & Co B.V., Haarlem.
5. In 2001 werd deze soort op twee locaties gevonden. Eenmaal op een sloottalud en eenmaal in natuurgebied. Op de laatste vindplaats lijkt de soort zich sterk uit te breiden.

* * *

Gezocht Dennenwolfsklauw!

Medewerking gevraagd naar aanleiding van recente vondsten in Drenthe en Groningen.

De Dennenwolfsklauw (*Huperzia selago*) is een van de zeldzaamste plantensoorten van onze inheemse flora. Een berekende trend op basis van een vergelijking tussen 1935 en 1999 laat een zeer sterke afname zien. Momenteel is de soort geclassificeerd als zeer zeldzaam en in zijn voorkomen vrijwel beperkt tot de noordelijke helft van ons land. In Drenthe is de soort omstreeks 1992 voor het laatst aangetroffen. Verrassend is dan ook dat Dennenwolfsklauw in 2002 op twee plaatsen in Drenthe en op zes plaatsen in Groningen is gevonden.

Graag willen wij met het oog op een in bewerking zijnde artikel over Dennenwolfsklauw in Nederland zoveel mogelijk gegevens verzamelen over recente groeiplaatsen. Alle informatie is welkom! We hopen echter vooral dat in het komende groeiseizoen floristen hun ogen extra de kost willen geven. Het onder de aandacht brengen van het voorkomen van een bepaalde (zeldzame) soort heeft in het verleden immers al vaker geleid tot het daadwerkelijk vinden van nieuwe groeiplaatsen. Elke florist kent daar wel voorbeelden van.

Voor het vinden van Dennenwolfsklauw is het belangrijk de eventueel op het oog geschikte locaties nauwgezet af te speuren. Planten worden gemakkelijk gemist. Bovendien bestaan populaties in veel gevallen uit slechts één of enkele planten.

Welke locaties zijn geschikt? Globaal kan gelet worden op plaatsen met vochtige (leemhoudende) zandgrond en met open plekken tussen de aanwezige begroeiing. Groeiplaatsen zijn vaak iets beschaduwd en in heuvelachtig terrein (of sloottaluds) groeit de plant bij voorkeur op noordhellingen. De plantengroei wordt vaak gekarakteriseerd door Struik- en Dopheide en algemeen voorkomende mossen als Gewoon haarmos en Groot rimpelmos. In de (onmiddellijke) omgeving bestaat een goede kans op het aantreffen van andere zeldzame soorten als Grote wolfsklauw en Moeraswolfsklauw.

Dergelijke groeiomstandigheden zijn o.a. te vinden in zandafgravingen, heidevelden, ijle bossen, ongemaaide sloottaluds e.d., maar ook in natuurgebieden waar herstel van (zeer) voedselarme omstandigheden heeft plaatsgevonden. In het laatste geval moeten deze minstens zo'n tien jaar geleden aangelegd zijn. Zoeken op plaatsen waar deze herstelmaatregelen de afgelopen vijf jaar hebben plaatsgevonden is weinig zinvol. Met het oog op te verrichten metingen aan de plant en te maken vegetatieopnames willen wij bij voorkeur elke groeiplaats bezoeken. In ieder geval willen wij graag het volgende weten: naam gebied, coördinaten, beschrijving groeiplaats, aantallen, degene die de planten gevonden heeft en datum van de vondst. Voor vragen e.d. kan men contact opnemen met mij. Mede namens Piet Bremer alvast bedankt en we hopen natuurlijk op reacties.

Bert Oving
Parelduiker 17
9648 DE Wildervank
telefoon: 0598-619827/ 06-51238940
e-mail: bertoving@wanadoo.nl

* * *

Panicum schinzii (Afrikaner of Gapende gierst) op weg naar Groningen

Andre Hospers

Een van de soorten die in Noord Nederland als akkeronkruid in maisakkers oprukt is Kale Gierst s.l. De soort is talrijk in met name het zuidelijk deel van Drenthe en is nog niet aangetroffen in Groningen en Friesland. In de herfst van 2002 meende ik deze soort (Kale Gierst s.l.) aan te treffen bij Zuidwolde in het zuidwesten van Drenthe. Het bleek echter dat nog een 'Kale' Gierst in Nederland voor komt, nl *Panicum schinzii*. Dit jaar is in Gorteria een artikel verschenen over het voorkomen van deze *Panicum schinzii* in Nederland (Reijerse & Stolwijk, 2002). Aangenomen wordt dat deze soort; die sinds 1995 weer opnieuw waargenomen wordt in Nederland, vaak verwisseld is met *P. dichotomiflorum* (Kale Gierst).

Panicum dichotomiflorum is wel opgenomen in de Flora van Nederland (Heukels). *P. schinzii* kwam ook tijdens de twintiger jaren in Nederland voor, maar is na 1995 herontdekt. De soort was vroeger bekend onder de naam *P. laevifolium* ookal vermeldt Heukels 'Flora van Nederland' deze naam foutief bij *P. dichotomiflorum* s.s. De oorsprong van beide soorten is echter totaal verschillend. *P. dichotomiflorum* komt oorspronkelijk uit Amerika (zie Flora Neerlandica) terwijl *P. schinzii*; die toen nog *P. laevifolium* heette, afkomstig is uit Zuid Afrika.

Tijdens de revisie van het herbariummateriaal voor het bovengenoemde Gorteria artikel bleek dat herbariummateriaal met de naam *P. laevifolium* synoniem was voor *P. schinzii*.

Ook in de WFD nieuwsbrieven (FLORON Drenthe, 2002) werd Kale Gierst s.l. besproken. Kale Gierst s.l. kwam in de herfst van 2001 talrijk in zuidwest Drenthe voor (Perdeck, WFD Nieuwsbrief 36, april 2002). Hierop kwam een reactie; in 2001 was namelijk bekend geworden dat de op *P. dichotomiflorum* s.s. gelijkende *P. schinzii* al in 1996 door Pieter Stolwijk in Zuidwolde (Dr) gevonden was (Hoentjen, WFD Nieuwsbrief 37, april 2002).

Na mijn vondst van *P. schinzii* in Drenthe besloot ik tot een klein onderzoekje om de verspreiding vast te

kunnen stellen van beide soorten in Drenthe en Centraal Groningen.

De familie *Panicaceae* gebruikt, net als ongeveer 8.000 andere planten zoals graan, maïs en amaranten de C4 assimilatie. De meeste planten uit gematigde streken gebruiken de Calvin cyclus waarbij een C3 keten gebruikt wordt maar C4 planten voegen nog een extra koolstof atoom afkomstig van CO₂ toe aan de C3 keten. Hiervoor hebben deze soorten aanpassingen in hun chloroplasten. C4 planten zijn aangepast en worden vaak gevonden in omgevingen met hoge dagtemperaturen en gebieden met veel zonlicht. Een

C4 plant heeft minder water nodig om droge stof te produceren. Toch schijnt ook een plant als biesvaren de moderne, enkele duizenden jaren oude C4 synthese te gebruiken.

Gierst heeft mooie ijle lichtgroene bloeipluimen -vandaar dat de soort vaak verwerkt wordt in boeketten- die de herkenning niet moeilijk maken. Hoewel beschreven stond dat de soort uit een snelrijdende trein te herkennen is bleek dit toch tegen te vallen. Uiteindelijk heb ik mijn driedaagse veldtocht op de fiets uitgevoerd.

Eerst maar eens kort de verschillen tussen de soorten:

Voor een volledige beschrijving van beide soorten verwijs ik naar het meinumnummer 2002 van Gorteria.

Fietstochten door Drenthe en Groningen

De eerste fietstocht was op 31 augustus 2002 tussen Zuidwolde en Veeningen. Hier was *P. schinzii* relatief makkelijk te vinden in grote aantallen; dit zou een kerngebied voor de soort kunnen zijn. Waarschijnlijk is hier in 70-90% van de maïsakkers Gierst aanwezig. In een paar uur werden 19 km hokken gevonden. Overmoedig geworden vertrok ik op 23 september 2002 vanuit Groningen in de richting van de Drentse Aa. Dit heeft, ondanks het bezoek aan een vijftigtal maïsakkers, geen enkele waarnemingen opgeleverd ☹. In Noord Drenthe en Centraal Groningen lijkt de soort nog afwezig. Mocht iemand waarnemingen weten dan verneem ik deze graag. Hierna wilde ik nog in de Zuidwesthoek van Drenthe zoeken; hier waren immers 36 bekende *Panicum* vindplaatsen uit 2001. De tocht van Hogeveen naar Meppel op 26 september 2002 leverde met meer moeite 18 waarnemingen op. Deze tocht was al later in het seizoen zodat de planten vaak uitgebloeid waren en de maïs op de akkers (standplaats was vaak langs randen van maïsakkers en

toe voor in een dennen- of maïsakker. *Panicum dichotomiflorum* s.s. heb ik in het geheel NIET aangetroffen. Omdat Drenthe al sinds de provinciale inventarisaties in de jaren zeventig van de vorige eeuw goed onderzocht is kan niet gesproken worden van een inventarisatie effect. Ook omdat Gierst als gras relatief goed te herkennen is en van de andere soorten, m.n. *P. dichotomiflorum* geen grote aantallen waarnemingen aanwezig zijn.

Vondsten in enkele andere districten en andere Gierst soorten

De verhoudingen tussen de *Panicum* in Drenthe komen redelijk overeen met de waarnemingen in Twente en NO-Brabant waar *P. schinzii* algemener is tov het zeldzame *P. dichotomiflorum* s.s. Wel is Gierst in het zuiden van het land beter in aantal vertegenwoordigd. Zie ook tabel 2.

	Gapende of Afrikaanse Gierst (<i>P. schinzii</i>)	Kale Gierst (<i>P. dichotomiflorum</i>)
Aartje	2,3-2,8 mm lang, aan de top stomp tot weinig spits	Aartje 2,5-3,5 mm lang, aan de top spits tot toegespitst.
Eerste bloem	Onderste bloem mannelijk, alleen 3 meeldraden	Onderste bloem steriel.
Palea	Palea van de onderste bloem tijdens de bloei half-openstaand (gapend aartje). Hier komt ook de voorlopige Nederlandse naam Gapende gierst vandaan.	Palea van onderste bloem tijdens de bloei gesloten blijvend.

opritten naar de maïsakker) al verhakseld. Verder zat die dag het weer ook niet echt mee (regen). Toch werd juist deze dag de soort nog overvloedig aangetroffen in een berm en aanliggende akker met open grond die bij aanpassing van een viaduct bij de surfplas Nijstad ontstaan was.

Resultaten in Drenthe

Kale Gierst s.l was in Drenthe bekend van 32 (alleen in 2001) en 10 (voor 2001) km hokken en zelf trof ik *P. schinzii* aan in 37 hokken op 26 locaties. Omdat sommige hokken overlappend zijn is Kale gierst nu in 59 km hokken aangetroffen. De soort was vooral aanwezig op de as Zuidwolde-Veeningen-Meppel. Alleen bij Berghuizen/Weerwille kwam ik een ander gierst, namelijk Draadgierst (*P. capillare*) tegen in een graanakker op een dam naar een maïsakker toe. Deze soort wordt gebruikt in bloemenkransen en komt af en

In **NO-Brabant en N-Limburg** is, net als in Drenthe, tot herfst 2002 alleen maar *P. schinzii* gevonden en ontbrak *P. dichotomiflorum*. Wel is een exemplaar *P. dichotomiflorum* in Budel gevonden en heeft John Bruinsma op een mij nog onbekende Brabantse locatie ook *P. dichotomiflorum* verzameld.

Een andere soort van hetzelfde geslacht, *Panicum capillare*, is in NO-Brabant de afgelopen twee jaar tien maal gevonden op adventieve locaties zoals kerkhoven. Dit komt doordat deze soort Gierst vaak in bloemstukken en grafkransen verwerkt is. Verder ook nog twee maal aangetroffen op maïs/bietenakkers en jonge boomaanplant.

Panicum miliaceum werd ongeveer 20 maal gevonden in NO-Brabant, bijna altijd in lage aantallen. Waarschijnlijk adventief afkomstig uit vogelzaad, gemorst of met een wilde plantenmengsel uitgezaaid. (persoonlijke mededeling F. Reijerse)

In **Twente** liggen de verhoudingen *schinzii* : *dichotomiflorum* als 6:2 (pers med Pieter Stolwijk). Het totaal aantal waarnemingen van *P. capillare* is 27, vrijwel allemaal in (randen van) maïsakkers. Algemener was *P. miliaceum* die 44 maal in adventieve, stedelijke milieus aangetroffen werd. In **Groningen** zijn vooral de laatste jaren twee leden van het geslacht *Panicum* gevonden, namelijk Pluimgierst en Draadgierst. Volgens het FLORON-bestand (FLORBASE) zijn maar vier (waarvan twee afkomstig uit 2002) Groninger km-hokken met

Pluimgierst (*Panicum miliaceum*) bekend (pers. med. W. Stouthamer) en twee km-hokken met Draadgierst. Hoewel maar twee locaties met Pluimgierst (*Panicum miliaceum*) voorkomt in het FLORON bestand (pers med W. Stouthamer) is de soort enkele malen in Groningen aangetroffen zoals in 1999 in de omgeving van Bourtange in de rand van een maïsakker. (Nieuwsbrief FLORON Groningen nr. 7 2000). Verder komt de soort net als andere warmteminnende grassen

vooral voor op ruderaal terreinen zoals spoorwegen, wegranden en slootterreinen. De eerste gemelde waarneming van Pluimgierst betreft een aantal planten aan wegrand in Veendam in 1998 (Floron nieuwsbrief nr. 5)

In Tabel 2 worden de waarnemingen in Groningen nog even uiteen gezet.

Tabel 2. Pluimgierst (*Panicum miliaceum*) en Draadgierst (*Panicum capillare*) in Groningen.

	Jaar	Soort	Locatie
1	1998	<i>Panicum miliaceum</i>	Een aantal planten aan wegrand in Veendam (253-568)
2	1999	Panicum miliaceum	Twee maal in de stad Groningen o.a 231-583)
3	1999	<i>Panicum miliaceum</i>	Bourtange aan de rand v/e perceel maïs
4	2001	<i>Panicum miliaceum</i>	1 plant langs spoorlijn in Musselkanaal (263-551)
5	2001	<i>Panicum miliaceum</i>	Delfzijl enkele tientallen exemplaren in wegberm (kleigrond!!)
6	2001	<i>Panicum miliaceum</i>	1 plant langs spoorlijn in Veendam (258-558)
7	2002	<i>Panicum miliaceum</i>	Stad Groningen op een terreintje in wijk Paddepoel samen met Draadgierst (231-582) Stad Groningen: Oranjebuurt (232-582) en Helpman (234-580)
1	<2001	Panicum miliaceum	Oudeschans (272-573)
2	2002	<i>Panicum capillare</i>	Winschoten op de begraafplaats Hofstraat op een graf met hanepoot!(264-574)
3	2002	<i>Panicum capillare</i>	terreintjeop Paddepoel (231-582)

Het is niet zo verwonderlijk dat *Panicum* soorten (nog) niet veel in de provincie Groningen worden aangetroffen. Mogelijke oorzaken zijn het type grond dat in Groningen veel voorkomt (klei) en het

landbouwgebruik. Op kleigrond wordt niet vaak maïs geteeld. Verder is op de zandgronden in Oost-Groningen de maïsteelt ook later 'op gang gekomen' dan in Brabant. In Drenthe (en ook zuidelijker) is deze teelt al langer geïntegreerd in het bouwplan (meer veehouderij). Verder zal Gierst als C4 plant waarschijnlijk het warmere zuiden prefereren en heeft het geprofiteerd van de warme zomers van de afgelopen jaren.

In **Friesland** is *P. capillare* in 2001 aangetroffen op twee kmhokken bij Bakkeveen (pers med F. Reijerse). *P. schinzii* is hier niet bekend.

Nu bovenstaande soorten oprukken naar het noorden zal op het geslacht Gierst gelet moeten worden, m.n. tijdens inventarisaties op zandgronden en adventieve/urbane gebieden. Dat dit loont is ook al gebleken uit het onderzoek op de spoorlijn van Veendam naar Musselkanaal, een afstand van ongeveer 28 kilometer.

Mijn vondsten zijn voor een groot deel met GPS ingemeten. Belangstellenden kunnen de spreadsheet met mijn locaties toegestuurd krijgen via email (ahospers@scarlet.nl). Van vrijwel alle locaties is materiaal verzameld dat in bezit is van Fons Reijerse, die ook het artikel geschreven heeft in de Gorteria. Aanvullende gegevens waren afkomstig van Fons Reijerse, Pieter Stolwijk, Marcel Hospers, Edwin Dijkhuis, Arthur van Dulmen, Ben Hoentjen, Willem Stouthamer en Bert Oving.

Tabel 3. Bekende waarnemingen de afgelopen jaren van *Panicum* in Drenthe. Voor het gemak zijn oudere vondsten van Kale gierst s.l. gecombineerd.

(Zuid) Drenthe	<i>P. schinzii</i> + <i>Dichotomiflorum</i> (Kale gierst s.l.)	P. dichotomiflorum (Kale gierst s.s.)	P. schinzii (Gapende gierst)	<i>P. miliaceum</i> (Pluimgierst)	P. capillare (Draadgierst)
1996	0	0	1 (Zuidwolde)	0	0
1997	2	0	0	0	1
1998	4	0	0	1	0
1999/2000	4	0	0	0	0
2001	32	0	0	0	0
2002	0	0	33	0	1
Bakkeveen 2001					2
Groningen stad				5	1
Groningen (prv)	0	0	0	2	1
NO Brabant	0	0	Enkele	20	10

? Geen aantal opgave

Literatuur

- Perdeck, M, Invasie van Kale Gierst vanuit Zuidwest-Drenthe, WFD Nieuwsbrief 36, april 2002
- Hoentjen, B, Inleiding, WFD Nieuwsbrief 37, april 2002
- Reijerse, F. & P.F. Stolwijk, *Panicum schinzii* Hack. ingeburgerd in Nederland, Gorteria 28 (2002)
- <http://gmr.landfood.unimelb.edu.au/Plantnames/Soring/Panicum.html>
- http://www.forages.css.orst.edu/Projects/Grass_Regrowth/Grasses/cool.html
- Flora Neerlandica Flora van Nederland pb Kon. Nederlandse Botanische Vereniging Amsterdam, 1948/75
- Zeldzame grassen
- , Floron nieuwsbrief nr. 5, 1998.
- Dijkhuis, E. Opmars van Straatliefdegras en andere C4-planten in provincie Groningen Floron nieuwsbrief Groningen, nr. 7, 2000
- Oving, B. Zeldzame grassen langs de spoorlijn Veendam-Musselkanaal, Floron nieuwsbrief nr. 9, 2002

agrarisch op een klei-op-veenbodem. Er werden overigens vele Tiendoornige stekelbaarzen gevangen op de groeiplaats.

De oude vondst van *Chara aspera* uit Groningen is afkomstig van Stratingh, 1858, buiten de A poort. Dit moet toen een mooi gebied geweest zijn met ook *Tolypella prolifera*. Deze soort is noch in Noord Nederland, noch in Noord Duitsland recent aangetroffen. De dichtst bij zijnde andere *Chara aspera* vindplaatsen zijn in Friesland (Veenwoude in 1840, toen met *Nitella hyalina* (Klein glanswier) en de Boornbergumer Petten, *Chara aspera* is hier nog steeds aanwezig. De determinatie is recent door Joop van Raam bevestigd.

Andre Hospers
Bloemsingel 10a
9712 KZ Groningen
050-3140012
ahospers@scarlet.nl

Leon Luijten
Barlagerveldweg 5
9541 XR Vlagtwedde
0599-312081

* * *

Bezoek van een gedreven florist

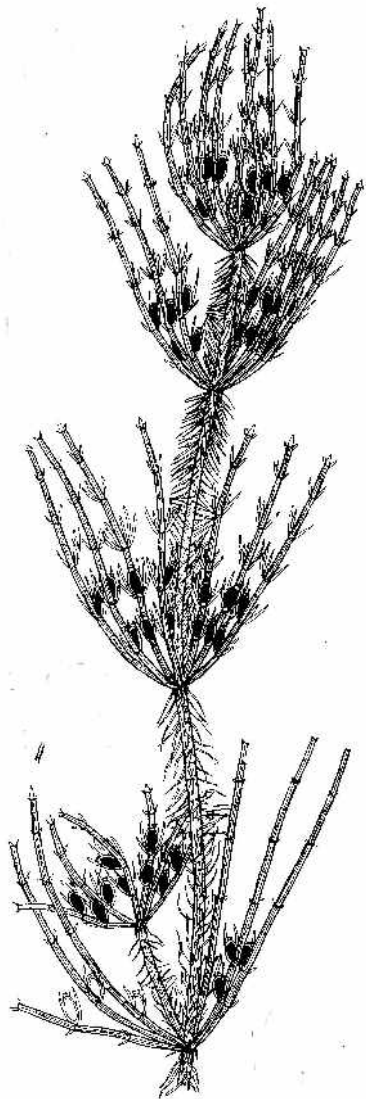
Chara aspera (Ruw kransblad) na 145 jaar terug in Groningen

Andre Hospers en Leon Luijten

Chara aspera is een soort die vooral bekend is van ondiepe duinwateren in zowel het kalkarme als kalrijke duingebied, vaak in duinpoelen met een zandbodem. De soort kan echter ook aangetroffen worden in poldersloten met hardwater in veen- en kleigebieden. Juist in deze poldersloten wordt ruw kransblad vaak niet meer teruggevonden. In sommige gevallen gebeurt dit echter wel.

Na 144 jaar is dit nu ook voor Groningen weer het geval. Leon Luijten vond tijdens het RAVON vissen weekeinde van oktober 2000 een aantal vierkante meters *Chara aspera* in een circa 5 meter breed watertje. De groeiplaats is een oude maar (Am. coör. 244,6-585,4, waarschijnlijk een oude kreek van duizenden jaren geleden) met helder water in Luddeweer, gemeente Slochteren.

De heldere ondiepe waterlaag komt overeen met de bekende standplaatsen maar de bodem bestond niet uit zandgrond! Onder de waterlaag van 30 cm was een 80 tot 125 cm diepe modderige laag aanwezig waar moeilijk door heen te lopen viel. In het water was voornamelijk de overdadige begroeiing van kranswier. Dit groeide in de heldere waterlaag op de modderbodem. Langs de randen was ondermeer Gele lis aanwezig. Het water maakt een verbinding met de Woltersumer Ae en de Blokkumersloot. De omgeving is

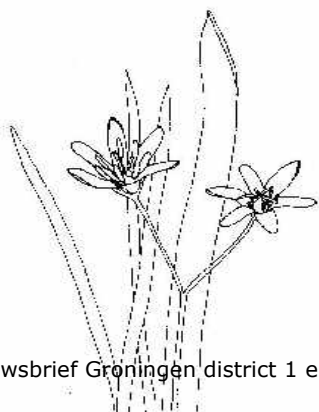

Edwin Dijkhuis en Peter Bulk

Aan het eind van het inventarisatieseizoen, wanneer menig florist zijn loupe en flora alweer heeft opgeborgen, trokken we er samen met Ton Denters op uit. Op 9 oktober 2002, een zeer zonnige najaarsdag, werd op de fiets een bezoek gebracht aan een aantal floristisch interessante gebieden binnen de gemeentegrenzen van Groningen.

Veldgids over stadsplanten

De voorbereiding van een veldgids over stadsplanten, die door uitgeverij Tirion in 2004 zal worden uitgegeven, was de aanleiding voor het bezoek van

Ton. Velen zullen Ton Denters wel kennen als naamgever van het Urbaan district en schrijver van diverse artikelen over dit onderwerp in onder andere *Gorteria* en *Natura*. In het afgelopen jaar heeft Ton verschillende steden in Nederland bezocht om kennis en inspiratie op te doen. In de veldgids zullen uiteindelijk 450 stadsplanten worden behandeld. Een leuk onderdeel is een hoofdstuk met kijktips waarin de lezer aan de hand van een kaartje en korte beschrijving gewezen wordt op bijzondere stadsbiotopen waarin leuke soorten gevonden kunnen worden. Voor Groningen zal dit waarschijnlijk de Diepenring met zijn muurplanten zijn, met mogelijk een uitstapje naar het Noorderplantsoen waar in het voorjaar genoten kan worden van honderdduizenden Bosgeelsterren (*Gagea lutea*).

Over het urbaan district

Het Urbaan district omvat stadskernen, grote industrieterreinen, spoorwegemplacementen en begroeide muren. Het zijn de stenige gebieden in Nederland die zich duidelijk onderscheiden van de meer natuurlijke floradistricten. Het Urbane district heeft een eigen karakteristieke flora waarin soorten van ruderales en pioniersgemeenschappen sterk zijn vertegenwoordigd. Het gaat daarbij vaak om warmteminnende en vorstgevoelige soorten die zijn aangepast aan de vaak extreme stedelijke omstandigheden. De urbane flora is het best ontwikkeld in het sterk verstedelijkte zuidwesten van ons land. In het noorden van ons land ontbreken nog veel warmteminnende urbane soorten door een lagere gemiddelde jaartemperatuur, meer vorstdagen en een geringere omvang van het stedelijke gebied.

De urbane flora van Groningen

Dat toch ook in Groningen typisch urbane soorten voorkomen blijkt wel uit voorgaande nummers van deze nieuwsbrief. Zo werden de afgelopen jaren waarnemingen doorgegeven van Witte amarant (*Amaranthus albus*), Vijg (*Ficus carica*), Tongvaren (*Asplenium scolopendrium*), Harig vingergras (*Digitaria sanguinalis*), Glanzende ooievaarsbek (*Geranium lucidum*), Geelrode naalbaar (*Setaria pumila*), Muurfijnstraal (*Erigeron karvinskianus*), Gehoornde klaverzuring (*Oxalis corniculata*), Beklierde nachtschade (*Solanum nigra* subsp. *Schultesii*) en Straatliefdegras (*Eragrostis pilosa*). Urbane soorten als Muurvaren (*Asplenium ruta-muraria*), Steenkruidders (*Lepidium ruderales*), Kruiptje (*Hordeum murinum*) en Draadereprijs (*Veronica filiformis*) zijn al langer uit het straatbeeld van Groningen bekend. Uit deze opsomming blijkt dat Groningen ook op het gebied van de urbane flora het een en ander te bieden heeft. Voldoende redenen voor Ton om ook eens in het noorden van het land te komen kijken.

Fietstocht langs enkele floristisch interessante gebieden

Na een korte kennismaking onder het genot van een kopje koffie is besloten welke gebieden zouden worden bezocht. Vanuit het centrum is, via het Reitdiep, als eerste een braakliggend terrein in de wijk Paddepoel bezocht. Op het braakliggende terrein aan de Watermanstraat stonden tot voor kort woningen die in 2001 zijn gesloopt. Bij een eerste verkenning in juli van dit jaar was al vastgesteld dat op het terrein leuke

soorten voorkwamen als Dauwnetel (*Galeopsis speciosa*), Beklierde nachtschade, Grote windhalm (*Apera spica-venti*), Tenger vetmuur (*Sagina apetala*), Zeegroene ganzenvoet (*Chenopodium glaucum*) en Vlinderstruik (*Buddleja davidii*). Bij het bezoek in oktober konden aan het lijstje worden toegevoegd: Alsemambrosia (*Ambrosia artemisiifolia*), Draadgierst (*Panicum capillare*), Wilde sorgo (*Sorghum halepense*), Bezemkruiskruid (*Senecio inaequidens*), Groene naalbaar (*Setaria viridis*) en Bonte wikke (*Vicia villosa*). Voor Alsemambrosia, Draadgierst en Wilde Sorgo geldt dat ze niet eerder in Groningen zijn aangetroffen! Dit illustreert niet alleen het nut van meerdere bezoeken, maar ook dat in oktober nog prima kan worden geïnventariseerd.

Vanuit Paddepoel ging de fietstocht naar het centrum. Hier brachten we allereerst een bezoek aan de kademuren langs de Diepenring. De omgeving van de Noorderhaven is één van de belangrijkste bolwerken van muurplanten in Groningen. Op de kademuren groeien muurplanten als Steenbreekvaren (*Asplenium trichomanes*), Muurvaren, Muurleeuwenbek (*Cymbalaria muralis*), Vlinderstruik en Vijg. Na de Diepenring ging de tocht verder naar de Peperstraat, hier groeit op een vochtige muur van een woonhuis al sinds vele jaren een mooie populatie Gele helmblom (*Pseudofumaria lutea*). Enkele jaren geleden is de vegetatie al eens van de muur verwijderd, maar door de gunstige groeiomstandigheden (lekkende regenwaterafvoer en sterk verweerde muur) heeft de populatie zich gelukkig goed hersteld.

Het volgende punt op het programma was de inmiddels ongebruikte spoorlijn langs de Bornhomstraat op het industrieterrein Eemskanaal. Tussen de rails staan Hazenpootje (*Trifolium arvense*), Echt duizendguldenkruid (*Centaurea erythraea*) en Kleine leeuwentand (*Leontodon saxatilis*). In een bosje onder een hoogspanningsleiding staan Rond wintergroen (*Pyrola rotundifolia*), Rietorchis (*Dactylis majalis* subsp. *praetermissa*) en Breedbladige wespeorchis (*Epipactis helleborine*). Hoewel het spoorlijntje langzaam aan het dichtgroeien is met struiken en bomen is het nog steeds de moeite van een bezoek meer dan waard.

Vanuit de Bornholmstraat werd de fietstocht voortgezet naar het Europapark. Dit voormalige terrein van de Hunze centrale ligt sinds enkele jaren braak. Het is nu een eldorado voor floristen waar telkens weer wat nieuws te vinden is, en niet alleen op floristisch gebied. Zo werden in een waterbassin enkele Chinese wolhandkrabben waargenomen. Op het braakliggende terrein staan leuke soorten als Kleine leeuwentand, Kleine leeuwenbek (*Chaenorhinum minus*), Kleine varkenskers (*Coronopus didymus*) en Viltganzerik (*Potentilla argentea*). Op de betonnen overblijfselen van voormalige storkokers groeiden forse exemplaren van Dwergmispel (*Cotoneaster spec.*) en Gewone vlier (*Sambucus nigra*). Deze mooie compositie is uitgebreid gefotografeerd (foto 1).

Foto 1. Europapark met rechts Ton Denters.

Vanaf het Europapark werd langzamerhand begonnen aan de terugtocht. Maar bij floristen betekent dat niet dat er niet meer wordt gekeken naar planten. Zo werd in de Mauritsstraat nog een kort bezoek gebracht aan de Binnenstadstuin die Peter daar ecologisch beheert. Het is beslist de moeite waard om er eens te gaan kijken als je 'toevallig' in de stad bent. Ook werd er nog even een kijkje genomen bij de Herewegviaduct waar sinds een jaar of twee een klokje op de muur groeit (foto 2). Wij hebben er tot nu toe nooit veel aandacht aan besteed, want 'het zal wel een tuinontsnapping zijn'. Het bleek te gaan om Dof muurklokje (*Campanula poscharskyana*). Dit is een zogenaamde wachtkamersoort, een soort die op het punt staat in te burgeren. Volgens Ton is Dof muurklokje, en zijn familielid Glanzend muurklokje (*Campanula portenschlagiana*), de laatste jaren in verschillende steden opgedoken. Het zijn beslist soorten om de komende jaren in de gaten te houden!

Als laatste werd nog even gekeken bij de kademuur tegenover het NS-station. Dit is, naast de Noorderhaven, een rijke groeiplaats van muurplanten die zich vanaf de Werkmanbrug goed laat bekijken. Naast een mooie populatie Muurleeuwenbek staat er één klein exemplaar van de Tongvaren. Een leuke bijzonderheid is ook de Hartbladige els (*Alnus cordata*) die zich op de kademuur heeft gevestigd.

Foto 2. Dof muurklokje op de Herewegviaduct

Met het bezoek aan de Werkmanbrug kwam er een einde aan, wat ons betreft, een zeer geslaagde dag. Wij zijn zeer benieuwd naar het eindresultaat, een veldgids over stadsplanten. Door de groeiende belangstelling voor de natuur in de stad is de gids een welkome aanvulling op de beschikbare flora's omdat vele typische stadsplanten daarin (nog) niet of heel summier staan beschreven. Bovendien documenteert het een interessant ecologisch fenomeen, het Urbaan district.

Floronkamp Zuid-Limburg 28 t/m 31 augustus

Opnieuw keren we terug naar dit floristisch zeer rijke gebied maar nu op een heel ander tijdstip, we willen ons deze keer concentreren op het urbaan district en willen ook enige aandacht schenken aan het nazomeraspect van de kalkgraslanden. We kunnen terecht bij:

Groepsherberg 'Onderschey'
Onderschey 3
6255 NM Noorbeek
Beheerder: Bert Janssen
tel 043-4571601 of onderschey@hetnet.nl

Deelnemers zijn op donderdag al om 12 uur welkom maar uiteraard is het mogelijk om een kortere periode aanwezig te zijn of alleen aan de dagexcursies deel te nemen. Het is gewenst zich van tevoren op te geven in verband met de organisatie (groepsindeling, inkopen enz.). De kosten voor het gehele weekeinde bedragen 50,- euro. Dit is inclusief overnachtingen, koffie / thee en alle maaltijden (afgezien van de donderdag), maar

exclusief de genoten drankjes. Dit bedrag kan gestort worden op het postgironummer van Willem Stouthamer: 1656747 onder vermelding van: Floron Zuid-Limburg.

Nadere inlichtingen en/of aanmelding bij:

- René van Moorsel, Eykmanlaan 407
3571 JR Utrecht, tel 030 2730145
- Willem Stouthamer, Zoutstraat 17-3
9712 TB Groningen, tel 050 3143841
- Landelijk Bureau van Floron
Leiden: tel 071 5273531

De aangemelde deelnemers zullen ruim op tijd uitvoeriger informatie ontvangen waaronder een deelnemerslijst. Aanmelding graag voor 18 augustus!

* * *

Recente uitgaven

Nederlandse Veenmossen

Met het verschijnen van dit boek is de trilogie van de Nederlandse mossen nu eindelijk compleet.

Atlas Nederlandse Plantengemeenschappen 2

Deel 2 behandelt de graslanden, zomen en droge heiden.

Evaluatie beschermingsplan muurplanten

Dit uitstekende, in opdracht van LNV, door Bert Maes en Piet Bakker gerealiseerde rapport behandelt de effecten van het muurplantenbeleid in Nederland in de afgelopen 12 jaar. Het beeld wat geschetst wordt is redelijk positief alhoewel dit voor de toekomst geenszins een waarborg is!!

* * *

BEKNOPT VERSLAG VAN DE INVENTARISATIE VAN HET ZUIDLAARDERMEERGEBIED IN 2002.

Edwin Dijkhuis en Bert Oving

INLEIDING

In 2002 hebben wij als tijdelijke medewerkers van FLORON in opdracht van de provincie het Groninger deel van het gebied rondom het Zuidlaardermeer geïnventariseerd. In dit gebied groeien diverse interessante soorten van vochtige tot natte, matig voedselrijke omstandigheden. Veel van deze soorten zijn in de provincie Groningen zeldzaam, simpelweg door het vrijwel ontbreken van geschikte gebieden. Reden genoeg om in deze nieuwsbrief een beknopt overzicht te geven van onze bevindingen. De nadruk komt daarbij te liggen op de voor dit gebied karakteristieke soorten. Om de leesbaarheid van het verhaal te bevorderen worden plantennamen alleen in het Nederlands vermeld.

HET ZUIDLAARDERMEERGEBIED

Het Zuidlaardermeergebied (ruim 1400 ha.) is meer dan alleen het Zuidlaardermeer (540 ha.). Het omvat

de oeverlanden rondom het meer (zo'n 120 ha.) en de vogelrijke polders daaromheen. Zie voor een overzicht van het gebied figuur 1.

Figuur 1. Overzicht Zuidlaardermeergebied

Het Zuidlaardermeer is niet, zoals bijvoorbeeld het Paterswoldemeer en het Friesche veen, ontstaan door de winning van turf. Het is een natuurlijke verbreding van de Hunze en ontstaan tijdens de laatste ijstijd doordat zich op deze plaats, onder invloed van eb en vloed (via het Reitdiep) geen veen kon vormen. Het Zuidlaardermeer heeft een zandige bodem. De oevers bestaan uit rietlanden met plaatselijk wilgen en elzenbroekbosjes. De rietlanden worden door het Groninger landschap regelmatig gemaaid om verbossing tegen te gaan. Van deze gemaaide zones hebben wij dankbaar gebruik gemaakt tijdens het inventariseren. In het Zuidlaardermeer wordt momenteel gestreefd naar een ecologisch herstel in de richting van een helder en plantenrijk watersysteem. Het water is nu troebel en in de zomermaanden is er vaak sprake van algenbloei. Dit wordt veroorzaakt doordat het aanvoerwater (Hunze) teveel nutriënten bevat. Ook is er als gevolg van een constant peil sprake van minder dynamiek dan vroeger, met hoge waterstanden in de winter en lage in de zomer. Hierdoor hoopt het slib zich op en zijn grote delen van het moeras verdwenen of niet meer functioneel.

Het Zuidlaardermeergebied wordt aan de westzijde begrensd door de Hondsrug. Op de Hondsrug liggen de dorpen Midlaren, Noordlaren en Onnen. Tussen de Hondsrug en het Zuidlaardermeer vinden we een veenweidegebied dat bestaat uit de Oostpolder en de Onnerpolder, het zijn belangrijke weidevogelgebieden. Ten oosten van het Zuidlaardermeer ligt de

Kropswolderbuitenpolder en de Westerbroekstermadepolder met daar tussenin het Foxholstermeer. De Westerbroekstermadepolder (195 ha.) ligt aan het Drentse Diep. De bodemopbouw is gevarieerd. Langs het Drentse diep vinden we plaatselijk zeeklei en aan de zuidoostzijde bestaat de bodem uit (laag)veen. In het midden van de polder komt een zandrug boven het veen uit die nog tot voor kort voor de teelt van maïs, aardappelen en graan werd gebruikt. Nu is het gebied in eigendom van het Groninger landschap en grazen er Schotse Hooglanders en Konikpaarden. De Kropswolderbuitenpolder (300 ha.), ook wel Rolkepolder genoemd, bevindt zich tussen het Meerwijckbos en het Foxholstermeer. Het bestaat uit vlakke veengrond met langs het Drentse Diep een kleiige bovengrond. Ook hier vinden we plaatselijk omhoogstekende zandruggen. Het gebied wordt momenteel door het Groninger landschap omgevormd tot natte natuur; een laagveenmoeras met open water, rietmoeras, natte graslanden en bossages. Het heeft straks tevens een functie als waterberging.

METHODE

Inventarisaties zijn volgens de FLORON-methode uitgevoerd in de tweede helft van mei. Elk kilometerhok is intensief afgelopen met uiteraard de nadruk op gedeelten die floristisch interessant lijken. In de praktijk komt dit op het volgende neer. In de weilanden is de nadruk gelegd op de sloten en slootkanten en de hier en daar aanwezige moerasjes. In de rietlanden zijn vooral de gemaaide gedeelten onderzocht. Gemiddeld is per kilometerhok een dag besteed aan de inventarisatie. Tijdens de oriëntatie in het veld is veelvuldig gebruik gemaakt van GPS apparatuur in combinatie met topografische kaarten. Tijdens de inventarisaties in de rietlanden rondom het meer is voor de oriëntatie in het veld tevens gebruik gemaakt van luchtfoto's. Van een groot aantal van de aangetroffen soorten (o.a. vrijwel alle zeggen) zijn de groeiplaatsen ingetekend op een topografische kaart en is de abundantie bepaald.

AANGETROFFEN PLANTEN

De rietlanden zijn grotendeels in eigendom van Landschapsbeheer Groningen. Grote delen zijn helaas verdroogd en dientengevolge verruigd. Deze gedeelten worden gekenmerkt door de veelal dominante aanwezigheid van soorten als *Liesgras*, *Scherpe zegge* en *Oeverzegge* met daartussen allerlei ruigtekruiden. Voor echt interessante planten is hier nauwelijks ruimte. Andere gedeelten worden gedomineerd door aanwezigheid van overjarig riet en wilgenstruweel. Vooral aan de oostzijde van het meer zijn grote delen begroeit met overjarig riet, welke weinig ruimte laat voor andere planten. De enige soort die hier vrij algemeen tussen het manshoge riet voorkomt is *Grote watereppe*.

De floristisch meest interessante gedeelten zijn nat, de rietgroei is ijl (maaien) en *Hennegras* treedt vaak als een van de dominante soorten naar voren. Dergelijke groeiplaatsen bevinden zich vooral in een strook van zo'n tien tot twintig meter van het water. In deze smalle strook komt hier en daar massaal *Dotterbloem* voor. Plaatselijk bevinden zich hier

groeiplaatsen met honderden, soms duizenden exemplaren van *Grote watereppe*, *Kamvaren*, ***Moeraslathyrus***, *Moerasvaren* en *Poelruit*.

Minder algemeen maar toch wel regelmatig aangetroffen zijn: *Wijfesvaren*, *Bittere veldkers*, *Moerasbasterdwederik*, *Rietorchis*, *Veenreukgras*, *Moerasbeemdgras*, *Wateraardbei*, *Zeegroene muur*, *Schildereprijs*, *Zwarte bes*, *Gelderse Roos* en een aantal interessante zeggen als *Tweerijige zegge*, *Elzenzegge*, *IJle zegge* en *Noordse zegge*.

De weilanden in de Onner- en Oostpolder worden gekarakteriseerd door de vele sloten. De meeste van deze sloten zijn inmiddels nog slechts enkele decimeters diep en het water staat veelal op bijna gelijke hoogte met het maaiveld. De bodem is bedekt met een dikke laag zachte prut. In de oeverzone van deze sloten zijn een twintigtal soorten zeggen aangetroffen, waarvan *Blauwe zegge*, *Noordse zegge*, *Tweerijige zegge*, *Ronde zegge*, *Draadzegge*, *Scherpe zegge* en *Sterzegge* het meest tot de verbeelding spreken. Andere zeggensoorten die hier algemeen voorkomen maar ook elders in Groningen algemeen worden gevonden zijn: *Hoge cyperzegge*, *Snavelzegge*, *Zompzegge*, *Zwarte zegge*, *Pluimzegge*, *Scherpe zegge* en *Stijve zegge*. Naast deze zeggen zijn

de volgende planten algemeen aangetroffen: *Holpijp*, *Kleine watereppe*, *Zwanenbloem*, *Pijptorkruid*, *Moerasbasterdwederik*, *Veenreukgras*, *Moeraslathyrus*, *Moeraswederik*, *Wateraardbei*, *Egelboterbloem*, *Grote watereppe* en *Poelruit*. Minder frequent *Dotterbloem*, *Waterscheerling*, *Echte koekoeksbloem*, *Zeegroene muur*, *Grote boterbloem*, *Gewone waternavel* en *Mattenbies*

De karakteristieke sloten zelf hebben een soortenarme vegetatie. In de Onner- en Oostpolder groeit in vrijwel elke sloot *Brede waterpest* en *Plat fonteinkruid* en in iets mindere mate *Klein-* en *Veelwortelig kroos*, *Tenger fonteinkruid*, *Stijve waterranonkel* en *Zwanenbloem*. Minder vaak zijn soorten aangetroffen als *Waterviolier*, *Kikkerbeet* en *Pijlkruid*.

Grote delen van het weilandencomplex zijn floristisch gezien niet interessant, maar kunnen zich in de toekomst wellicht ontwikkelen in de richting van een soortenrijke vegetatie. Het gedeelte dat tegen het Drentsche Diep aan ligt is voor het grootste gedeelte in handen van Het Groninger Landschap en wordt extensief begraasd door runderen. Hier kun je als het ware al proeven in welke richting het gebied zich verder zal kunnen ontwikkelen. Op sommige plaatsen is het drassig en groeit *Moerasbeemdgras*, *Egelboterbloem*, *Scherpe zegge*, *Snavelzegge* en *Zwarte zegge*. De *Noordse zegge* vormt hier en daar zelfs hele velden. De opengetrapte plekken en drooggevallen plaatsen langs plasjes zijn goed voor allerlei kleine, interessante soorten van onze flora zoals *Klein bronkruid*, *Moerasmuur* en *Muizenstaartje*.

In zuidelijke richting, in de omgeving van Noordlaren ligt een vochtig tot nat weiland welke geleidelijk overgaat in rietland. Hier groeien diverse soorten die karakteristiek zijn voor natte, voedselarme, zwak zure omstandigheden: *Sterzegge*, *Blauwe zegge*, *Veenpluis*, *Moerasviooltje* en *Moeraskartelblad*. Van deze laatste soort zijn in Groningen slechts enkele vindplaatsen

bekend. Net buiten dit weiland, in wilgenopslag in rietland groeit *Kleine valerian*, een eveneens voor Groningen zeldzame soort. Binnen het onderzoeksgebied zijn dit de enige groeiplaatsen van beide laatste soorten. De populaties zijn bovendien erg klein en daardoor tevens erg kwetsbaar.

Het gebied aan de oostzijde van het Drentsche Diep en Zuidlaardermeer is nog volop in ontwikkeling. Vrijwel het gehele gebied is inmiddels onttrokken aan agrarische bestemming en zal in het kader van de EHS worden ingericht als natuurgebied. Enkele jaren

geleden is aldus tussen het Zuidlaardermeer en Kropswolde het natuurgebied 'de Leine' ontstaan. Meer recent is er een start gemaakt met de inrichting van de Kropswolderbuitenpolder. Tijdens de inventarisaties werden delen van dit gebied nog afgegraven en ingericht. Een groot gedeelte is inmiddels bedijkt en zal dienen als opslagbassin voor het slib dat uit het Zuidlaardermeer wordt gebaggerd. Grote delen van dit

gebied zijn droger dan de Onner - en Oostpolder. Er zit meer zand in de bodem en in de plantengroei is dit goed terug te vinden in het voorkomen van soorten als *Akkerviooltje* en *Bosdroogbloem* en op de nog drogere delen *Hazenpootje*, *Zilverhaver* en *Vroege haver*.

De sloten zijn soortenarm. In tegenstelling tot de sloten in de Oost- en Onnerpolder groeit hier vrijwel geen *Brede waterpest* en *Plat fonteinkruid* maar wel een aantal soorten die in de Onner- en Oostpolder niet voorkomen zoals *Gewoon blaasjeskruid*, *Naaldwaterbies*, *Grote kroosvaren*, *Bultkroos* en *Wortelloos kroos*. Redelijk algemeen zijn hier *Holpijp*, *Drijvend fonteinkruid* en **Waterviolier** Met de zeggen is het daarentegen maar droevig gesteld. *Zwarte zegge*, *Zompzegge*, en *Hoge cyperzegge* zijn nog wel regelmatig gevonden; *Stijve-*, *Tweerijige-*, en *Scherpe zegge* komen alleen voor in lage aantallen; *Noordse zegge*, *Draadzegge*, *Sterzegge* en *Snavelzegge* ontbreken in dit gebied.

De rietlanden aan de oostzijde van het Zuidlaardermeer tenslotte, zijn floristisch evenzeer interessant. In grote lijnen groeien hier dezelfde reeds eerder besproken soorten. Beduidend algemener zijn hier echter *Pluim-*, *Tweerijige-* en *Elzenzegge*. Daarentegen zijn van soorten als *Waterdrieblad* en Noordse zegge slechts kleine populaties gevonden. Soorten als *Bittere veldkers* en *Draadzegge* ontbreken in dit rietland.

TENSLLOTTE

Door het vrijwel ontbreken van geschikt biotoop komen veel van de besproken moerassoorten elders in de provincie niet of nauwelijks voor. Van diverse soorten bevinden zich dan ook de grootste populaties in het Zuidlaardermeergebied. Voor een aantal 'kritische' soorten is het gebied uiterst belangrijk. Ze vertonen landelijk een duidelijke achteruitgang en in de provincie Groningen zijn ze (zeer) zeldzaam. In dit verband zijn met name te noemen *Kleine valeriaan*, *Moeraskartelblad*, *Plat fonteinkruid*, *Veenreukgras*, *Waterdrieblad* en de zeggen *Draadzegge*, *Noordse zegge*, *Ronde zegge* en *Sterzegge*.

Zoals gezegd is het gebied nog volop in ontwikkeling. De inventarisaties wijzen uit dat het gebied op dit moment voor veel soorten nog steeds belangrijk is. Hopelijk zal door een goed beheer de voor dit gebied zo karakteristieke vegetatie met de bijbehorende soorten worden behouden.

